

Год. V.
God. V.

ДУБРОВНИК, 31. августа 1906.
DUBROVNIK, 31. avgusta 1906.

Бр. 8.
Br. 8.

СТРАЖА.

Јосип Берса — Задар.

У једној од оних подземљушица, у којима се бијаху склонили први одјелци Куропаткинове војске прије битке код Шаха-ријеке, сједијаху једне зимње ноћи све млади момци истом приспјели из далеких својих кућа, и слушаху приповиједања свога корпрала.

— Пустите их нека блебећу шта хоће — говораше им он. — Ја сам чуо, кажем вам: чуо сам, јер сам и ја дошао ономадне амо као и ви, да се наш заповједник повлачи, јер ће их овако примамити у ове равнице, гдје не ће одољети нашим козацима.

— Дај Боже — надовеза нај млађи између њих, Батушкин — али се у мојем мјесту говорило прије два мјесеца, да је све јунаштво залуду, јер да наша зрна не могу ништа на њима.

— Није то тако — одврати му корпрал — него је други разлог по сриједи, а то знам ја нај боље, ваљда!

— Дакле си их видио, Сергије Андрејевићу!

— Не разумијеш ме; ја их својим очима нијесам видио; али их је видио онај Каригин, онај, знаш, који нам је ракију продавао. Е, добро: овај је Каригин о њима причао нашему Арсенију Павловићу, а ето њега данас жива! Па шта му је казивао? Да су жути, не било их, као тикве; да су им зуби као у вепра заковрнути, па јаох ти се ономе кога шчепају: по читаво му стегно у један пут откину, јер, каже, кад су ти на близу, баце пушку, загнају се на те, а све им зелени пламенови букте из очију, па те оним зубима скопају за грло и крв ти испију.

За час нико ништа не проговори. Момци разјапљених уста скуг ше душу у се, да би мислио: скаменили су се.

— И још ћу вам нешто што сам од другога чуо, од Шуљагина; рече ми, да су рогати.

— Рогати! — понови Батушкин избуљивши очи.

— Рогати, па ето! — заврши Сергије, па стичући ватру својом дугом сабљетином, надодаде на претрг и затежући гласом:

— Ђаволи... ђаволи... ја вам кажем... ђаволи!

Батушкин се прекрсти па погледа крадом у наоколо. Галаган сједи, поднимио главу на оба длана, а лакте на уздигнута кољена, па све нешто испод гласа звиждука, баш као човјек што не мари ни за што на свијету; огромни Шипјагин лежи наузнак па спава као заклан; стало њему јесу ли оно ђаволи или нијесу, само нека га пусте у миру; слабине му се надимљу као у коња, а дах му проваљује на растворена уста олујном жестином. И Короленко се испружио колико је дуг покрај ватре, прекрстио руке на прсима, једно око затворио, а другим замиркује на Сергија, којег је ватра одоздо објавала пламенитим руменилом.

Батушкин помисли: — Зашто је Короленко онако нахерио десни брк? Ваља да Сергију не вјерује.

Шушмин и Сурутков сједијаху један лијево а други десно од корпрала, који је обојицу својим широким плећима сакривао; и један и други се бијаху шћућурили за оном људесином, те им играху рамена од притајаног смјеха.

— Хе! знао је Батушкин ту двојицу! Колик је пут из Русије до Шаха, друго нијесу знали него подругиват се својим друговима, па и њему самому кад је оно сваки пут што се влак заустављао пропитивао за Јапанце, гдје су, какви су, како ли се она вода зове што пију прије него ће јуришат на руске шанчеве.

Батушкин омаче поглед на свога пријатеља Мусарова и стаде га гледати извједљиво и бојажљиво; па кад му се учини да га нико не пази, запиљи у њега, испруживши главу колико је могао прама њему. Мусаров је сједио на једној празној шкрињици, погурио се као под неуклонивим бременом судбине, и забленуо се у ватру што је пред њим горјела.

Батушкин закашље, али Мусаров једнако као да се њеком причином забавља.

Све у оној подземљушици мучи; чује се само танко звиждукање Галаганово и дисање големог Шипјагина.

— Рогати! — понови опет младић, па спусти главу на прса.

На једном ће Сергије, устајући:

— Вријеме је, спремај се, Батушкине, да нас Чалапин даље не чека.

Било је као да је овај Сергијев позив растјерао из главе његових другова све тешке мисли и чудновата привиђења. Корпрал навуче први свој дебели ђурак, натакну голему шубару до очију и јами пушку по сриједи. То исто учинише и Короленко и Батушкин.

— Јесмо ли — запита Сергије — а ти, Батушкине, да си ми се добро напио, јер, знаш, није шала како је ноћас зима стегла.

Па још једампут промјери своја два друга, да се освједочи да је на њима све у реду.

— Отвори, Мусарове!

Мусаров устаде, гурну плећима оне двије дебеле даске пред јединим отвором на подземљушици, и једва их помакну, како их снијег бијаше с поља притиснуо.

— Збогом, Мусарове — рече Батушкин, погнувши главу да изиде на поље.

— Пази — одврати му пријатељ, да ми не заспиш. Боље је било да си мало спавао, мјесто да слушаш оне њихове будалаштине. — И потепша га по рамену, као да хоћаше рећи: Иди, синко, с Богом; оно су све лакрдије; не ће ти бити ништа.

Његово се лице бијаше тако умилоствило, и таком се благошћу његове очи прелише, да је Батушкин све то на њему прочитао, кад се на њ окренуо при одласку; па ако му није нити циглом ријечи што узвратио, опет му у тињи час душа скочи у грло, па у себи проговори: Хвала ти, добри, добри Мусарове!

И нађоше се три друга на сред поља у снијегу.

Не бијаше нити триста корачаја до мјеста на којему Чалапин чуваше стражу и чекаше замјену. Али тешко бијаше

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ходати по оноликом снијегу. Камење и сухо грмље све бијаше запело, па ни трага Сергијевим стопама, кад је оно отраг једне уре повео Чалапина и одвео удурученог Шипјагина.

Сергије ходаше први у оној невиђелици; за њима Короленко, пак Батушкин. Њихови се кораца не чујаху у белом снијегу, у оној великој тишини манџурске зимње ноћи; оно страшно мртвило испрекидаше по каткад Сергије, раскорачујући тешку сабљетину кад га је у ходању саплећала. Што се више примицаху зараванку на врх бријега, на којему бијаше постављена стража, то више осјећаху цичу студен, а Батушкину се чинило, као да га све шибају по лицу оштре шипчице од леда.

На једампут Сергије стаде и окрену се:

— Јеси л' то ти, Короленко? А онај други? Хеј, Батушкине, шта си заостао?

Младић успијехан једва да их стигне.

— Видим ја, тешко је теби по оваку времену.

И опет се уврсташе и придадоше ногама.

Изненада заблиста бајунет у ноћи.

— Стани! — огласи се стража.

— Ми смо, Чалапине — одазове му се Сергије, и у два скока створи се пред њим. — Јеси ли жив?

— Јесам, али не знам ни сам како.

— Спремај се да се вратиш; наложили смо за те ватру, како треба.

У то се Короленко и Батушкин помолише у мраку.

— Само брзо, момци — удеси корпрал — прожела ме зима, и једва чекам да се нађем крај ватре.

Батушкину се стегну срце, нетом се нађе сам у оној невиђелици. Сергије му бијаше рекао при одласку: Пази, јер су рогати! а Короленко у шали: Угриј ми овај снијег, да ми је тепло, кад буде мене ред! — а Чалапин климатајући главом и уззивши обрвама на више, замрмља: Хе, синко, није ово посао за те!

И ударише сва тројица низ бријег и за кратко их нестаде у ноћи.

— Није ово посао за те — понови младић. — Па зашто? А шта сам ја? Да буде ово истина, не би ме били послали амо, мој Чалапине, јуначе!

Ништа се не чујаше под нагим богом. Батушкин коракну на лијево и за мало да не лупну главом у мало стабалце; наслони се на њ, спушти пушку у снијег те погледа наоколо, али ништа него ноћ црна, непродирна. Бијели плашт којим бијаше застрт онај зараванак, као да престајаше на три четири корачаја од Батушкина.

— А... ха! — помисли младић, — добро ми рече корпрал да имам опаза, да се не стрмоглавим доље.

На то му се учини да нешто жамори у зраку, и да овај жамор долази из велике далеке дубине, као нешто нејасна, али без прекида, као шушњава жута лишћа у јесени, као прикривено мрмљање далеких људских гласова, а све једнако, нити расте нити изумире, нити се примиче нити умиче.

Окрену се на једну и на другу страну, не би ли што нашао да баци у овај недоглед; али се досјети, па кундаком од пушке разгрну високи снијег и напипа у мраку два три камичка, па како се једним метну, стаде да слуша, кад ће и на што ће панути. Него бадава све слушање; као да је камен остао висећи у зраку. Баци и други што му боље снаге даху, али и овај као отишао у бескрајност.

Стаде младић маштати о свачему, и за час га трнци прођу. Али се намах осоколи те сам себи слаже: — Није ово од страха, хвала Богу, него од зиме немиле! — Пак се дохвати и трећег камичка, замахну и два и три пута и подвострученом га снагом баци у бездани простор, па испруживши главу, притаји дах да боље чује.

Ништа! А жамор једнако као и прије.

У то бљесну муња и у тињи час читава се околица указа те се опет заодјену тамо, баш колико је Батушкину доста било да разабере пред собом страшну стрмен сву у снијегу завиту и доље, дубоко, дубоко, велику ријеку што се као сребрна змија вијуга пољем непрегледним.

— Шахо! — рече, и вас се обесели и насмија.

Преко те ријеке, бијаше га Сергије опоменуо, ушанчили се они ђаволи... рогати. А ваља чуват стражу, да не би

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

који покушао да пређе ријеку и успео се на онај бријег. Хе! па да је триста очију у глави, ко би их спазио у оној тмици? Али нај послје, така је заповијед и треба слушати. Него пуста ли студени, ноћас! Као да су у зраку све саме драче и оштро иверје, па те боцка у лицу, а ти се загрнеш у ђурак и запучиш се, да би човјек прије мислио, да си дивљи медо, него ли крштено чељаде. А оно ти једнако продире кроз дебело руно и шкакуље те испод очију, у носу, у ушима; па још како дишеш, запуши се дах око тебе, као да су бјеличасти димови из луле.

— Тешко ли је ратовање по овакову времену! — помисли младић, као да је велико искуство из њега проговарало; а није, него понавља ријечи старога Платона Павловића, његова стрица, који се вратио сакат с Плевне.

— Па баш тај Платон — сјети се Батушкин, смијешећи се и поглеђујућ у празни простор. — Само да му је сједати крај ватре, с чашицом у руци, па пусти нек само приповиједа! Оно ти је била јуначина! Четири Турчина на њега, а он сву четворицу састави са земљом, и тек како! Једнога из пушке у чело, другога кундаком у прса, трећег сабљом по напола а четвртога скопај за грло и задави га, свеца му његова! А онога на шарцу? Како Турчин замахнуо да ће га посјећи, мој се Платон подвучи коњу испод трбуха па и коња и коњаника у поток! Тако треба, а не како онај Спиридон, што друго не зна него пуши и пије чај и носи се као дјевојка. Лако њему онако утанчану и углађену кокотати се у недјељу у новом гуњу, али нека амо дође, под моју бригу, тај дроњо, да видимо шта ће му све ово размазање по оваком вратолому.

И бијаше нашему новајлији, као да је позват да буде јунак над јуначинама.

— Видјећемо, мој Спиридове и ти мој драги Чалапине, кад се вратим кући, кога ће наша варош дочекати слављем... Али само да није ове студени — помисли, зинувши колико су му уста дала. — Него ће и ово проћи — рече, вукући прво једну пак другу ногу из снијега у који бијаху запале.

Зима то више стезала, а наш Батушкин све у памети броји часове. Чинило му се да је вријеме већ добрано одмакло, и да ће брзо Сергије по њ.

— Луд сам био, што нијесам спавао, него слушао оне лакрдије; сада би ми лакше било . . . . Они ђаволи . . . и рогати! . . . Пришивај то, мој корпрале, кому хоћеш, али само мени немој! Не познаш ме . . . . Али напoкон, и све да су таки, брига мене за то . . . . не ћу их се бојати, да ми се онај Шушмин и онај Сурутков изругају? Да ме у нашем мјесту извргну срамоти? Почекајте мало, да се нађемо пред оним . . . . да видимо ко ће први окренути леђа! Па марим ја за њих — рече нај послије, махнувши руком по зраку.

. . . . . На часове блијесак просјевкује тамом, па све то рјеђе, док напoкон иишта више не раздире црну ноћ. Батушкин бијаше се откинуо од онога стабалца, уз које га бијаше изненада велика зијехавица спопала. Ноге му бијаху чисто уштапљене од велике студени и једва успије да удурученим рукама ухвати тешку пушку и дигне до рамена. Стаде челукати, гацајући по оном снијегу. Сваки час застајкиваше пићећи пред собом као у њеком сновиђењу. На једном по-срну, па као свијећа сруши се баш лицем у снијег. Ненадани додир лица са мрзлим снијегом освијести га, живот му се поврати и устаде како је боље могао.

— Не, Батушкине — промрља — овако не иде . . . . Наопако!

Велика али нејасна бојазан обузе га свега. Боји се оне стрмени, боји се зиме, боји се . . . . Шта га оно бијаше опоменуо Мусаров? Да не заспи? . . . Трнци га подилазе . . . Треба кренути оданле, ходати, мицати се. И он се опет упути, али му се чињаше да је тама све више освајала. Не види а ма баш ништа пред собом; али би и за то мало марио, да не осјећа страшан њеки умор, особито у ногама. Шта му их тако осјекло? . . . . Срећа те удари лактом у сухи пањ што се дизао, самотник, у оној пустоши. Долажаше му као наручен; прислони се уза њ, спусти пушку низа се, па прекрсти руке на прсима.

Дуго је тако стао. Из почетка не мишљаше на ништа; доста имадијаше муке с оном зијехавицом и с оном студени што је то више стезала. Пушка му се измаче из руку и западе сва у снијегу: он се на њу и не осврну . . . . Ах, да није те самоће на врх бријега и те грозне тишине свуда наоколо!

Ријека је испод њега једнако шумила, али се том шуму бијаше већ привикао; да се она силна вода од једном скаменила, био би га онај ненадни мук из дубине дајбуди за један час устресао.

Батушкин зијехну као никад прије, па климну главом. Језа га подузе. Учини му се да онај дебели пањ малакше испод њега. Исправи се, али је пањ још на свом мјесту, тврд како прије. Опет му изађе изнебуха у памети она опомена Мусарова: Пази, знаш... пази!

— Добри Мусарове! — рече.

У исти мах створи се пред њим, као да је живим очима гледа, страшна погибао што му пријетијаше, да га буду снаге издале и заклопио очи у оној црној пустоши. Трнци га прођу од главе до пете, па остаде разјапљених уста као пред њекиим чудом никад досад просниваним. Али се у брзо врати у се, па сакупивши сву снагу што му још преостајаше, измисли њешто што би му могло донијети утјехе и разговора:

— Пјеваћу... али само нека вријеме прође.

И кроз ону тишину, што могу да стварају само ноћ и снијег, кад се за људску пропаст заједно нађу, једва продре младићев танки изнемогли глас, испрекидан од загушеног дахћења:

Црвену је капу натакла

и отишла у црквицу...

и отишла у црквицу...

Пјесма је изумирала у грлу, као жамор малог врела кад пресахњује... Младићу се глава повија тамо амо, варнице му крешу пред очима, па је нај послје спушта на прси, као да му је сабља пресјекла вратне жиле... Шубара паде на снијег: бијаше једина црна тачка на оној непрегледној бјелоћи; али мало стаде, те под младим снијегом што из нова бијаше почео да се лагано спушта са нијемог кубета небеског, нестале и ње. Бијеле пахуљице падаху као мртви бијели лептири и слагаху се мирно на пријашњи неоцкврњени плашт. На голој глави младићевој копнијаху у исти мах, те танки искривудани поточићи тецијаху са умочених власи низ врат, низ лице, низ грло. Батушкин нагну једном главу прије на

десно пак на лијево раме, као да ће на ђурку отрти наквашене образе, ал је опет спусти изнемоглу на прса. И снијег једнако падаше, не пријављујући се нити којим гласом изумрлој природи, и полагаућ своје лагане пахуљице, као што мајка полагаје своје успавано дијете на мекани креветац.

На једном кланцу бијаше страшно крешево. Од Батушкинове кумпаније бијаху пали капетан, сви поручници и преко сто момака. Јаки непријатељ јуришаше на ону шачицу људи да их посијече. Главни заповједник бијаше мало прије поручио: Држите се храбро, јер пропадосмо, ако Јапанци освоје кланац! — Батушкин помисли: Сада да видимо ко је јунак — и постави се на чело својих другова. За кратко вријеме нађе се сам пред цијелом јапанском војском; све бијаше око њега мртво и рањено. У загушљивом диму од пушака и топова његова сабља сијеваше као муња кроз облаке. Непријатељи падаху као класје кошени. Али кад видје да би га могли и страга напасти, окрену леђа, повуче се гдје је кланац издушивао уским ждријелом у широку равницу, и ту стаде. Ту је требало да се непријатељ један по један с њим омјери. Његова је сабља правила чудеса; на рпе се нагомилаваху око њега љешине посјечених душмана, и тај покољ потраја све до црнога мрака, баш колико је главном заповједнику требало да на другој страни сузбије непријатељску навалу. Ал његова десница стаде напoкон малаксати и био би се срушио на земљу, да није у исти тај час одјекнула у крвавом кланцу руска трубља. Хура! заори се као грмљавина и бијеле заставе његове домовине показаше се на бреговима десно и лијево од кланца. Непријатељ да ће се у бијег дати, али са свих страна кланац већ запремљен од Руса. Јапанцима не остаде друго него положити оружје. Ко би их пребројио!? — Хура! Батушкин, Хура! чу се са свих страна и главни заповједник, генерали, официри, и сва војска, сви око Батушкина; један му повија ране — бијаше их задобио преко тридесет — други га љуби у лице, трећи га кријепи ракијом, а заповједник, показујућ га свима, скине капу и загрми: Хура! побједитељу, спаситељу Русије!

Кад сутридан ето од Цара по жици налог, да се Батушкин врати кући, да га он и Царица хоће видјети, у своме двору лијечити и његовати и пред цијелим му народом захвалити. Царски посебни влак — тако је Цар поручивао — нека се за њега спреми. Ова га вијест у велике обрадова, и чим се окријепио и могао да наступи дуго путовање, опрости се са свима.

Пред царским, а сада и пред Батушкиновим влаком, бијаше поређана почасна кумпанија. Батушкин се успе у свој вагон, и како се влак упути, спази у оној кумпанији онога Чалапина, који му некад на стражи рекао: Није ово посао за те! Батушкин га погледа постранце, нахери маличак брк, па се укрути колико је висок био, и . . . . окрене му леђа.

Влак задими манџурском пустаром.

Како оно окрену леђа, те не имајући више ослона на оном сухом пању, Батушкин се сруши у снијег. Раствори за час очи и намах наслути своју страшну судбину. Онако гологлав, с косом што му се хватала за чело и за очи, покуша да се дигне, али све више западасе у снијег. Зглобови на рукама и у кољенима задаваху му на сваки покрет неизрецивих мука. Стаде гацати четвероношке по снијегу, једва се вукући, а испружио главу и издречио очи у непродирну тмину. Нешто све бунца, као пијан. Пада; опет се диже. Ћурак га заплеће; застојкује; скупи изнова сву своју снагу, да ће устати; руке му се сагну у лактима, лице му се задубе у снијег; диже се опет, дахће, разјапи уста па спушта главу на прса; регби рањени медвјед вуче се по пустињи; окрене главу преко лијевог рамена, заблене се у празни простор, уздахну дуго, дубоко . . . па се стровали наузрак.

И влак је јурио преко сибирске равнице, као да су за њ крилати змајеви запрегнути. У вагону све сама зрцала опточена златним оквирима, и свјетионици сваки са тисућу свијећа, и свилени сагови меки као ливада истом окошена. По заповиједи царевој, влак се није нигдје заустављао, него једнако летио без прекида. То га је бољело, јер није могао

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

да захвали силноме народу што је наваљивао на сваку станицу да дајбуди из далека види великога Ивана Ивановића Батушкина. — Вријеме је неосјетно прохујало. Кад једног јутра ето дојури влак у петроградску станицу. У исти мах Батушкину заглухнуше уши од урнебесног клицања и заблијешташе очи од сјајних одора окупљених генерала и кнезова. Музика засвира царску химну, застава се почасне кумпаније спусти; кад пред свим тим свијетом кога ћеш видјети? Цара! главом Цара, гдје руком на огромну козачку шубару поздравља по војничку спаситеља царства. Батушкин испрва се збуну, али се до скоро освијести, па све замеће ногу на јармац од вагона, кад ето Цар се према њему залети, пружи му руку да сађе, загрли га, пољуби га и замоли га да би допустио да почасна кумпанија пред њим дефилише. Батушкин климну главом и кумпанија са заставником на челу, дефилова, музика засвира изнова, и вас онај свијет као у један глас: Хура! Хура! Хура!

По том Цар одведе Батушкина у посебни салон, гдје га чекаху велики кнезови и свита; ту започе представљање.

— Велики кнез Константин — рече Цар.

— Драго ми је — узврати Батушкин.

— Велики кнез Михајло.

— Мило ми је.

— Велики кнез Александар.

— Весели ме.

— Први министар . . . други министар . . . трећи министар.

— Хвала . . . врло ми је мило . . . пуно ми је драго.

— А сада у мој царски двор — рече Цар — моја те жена чека с готовим ручком.

— Хвала ти, господару, а ма баш ћу ти све опуцкати до мрве.

И укрцаше се у кола; Батушкин и Цар у прва, а за њима дванаестора кола са свитом. Кочијаши одаламише, коњи дадоше маха ногама и запрашише широким петроградским улицама.

Боже, колико ту свијета бијаше нахрлило! па ништа него се машу капе у зраку, са прозора вију се заставе, го- спође обасипљу цвијећем кола, топови пуцају, звона звоне, и све као да се у једну вику дало: Батушкин! Батушкин!

Батушкин се клања десно и лијево и руком захваљује руском народу на лијепом дочеку. Цар мучи, ништа не говори; зна да је све оно славље намијењено његовом великом госту.

Кад стигла кола пред зимњу полачу, ал ето Царице на прозору гдје маше рупцем. Батушкин опчаран њеном љепотом, пиљаше у њу као у њеко божанство; очи да му стркну од притајаног весела, а не скидаше их с ње, све док кола нијесу ушла кроз широка врата у полачу. Бијаше заборавио велике почести исказане му од Цара и господара; све оно славље, оне заставе, оно клицање, онај свијет . . . све као да је у један мах излињало из његове памети; па сву снагу срца свога, сву милоту душе своје и вас полет своје крилате маште сасреди у благо царичино лице, насмијано неизрецивом добротом.

Кола се зауставише; он се врати к себи, па као помаман удари уза степенице да се поклони својој господарици, која је љепша била од богородичине слике у саборној цркви казанској. И она је стала на врх стуба као причина још никад проснивана; на њој све само злато и драго камење, а на глави јој круна што се сјаји као сунце. Стоји, ништа не говори, а све гледа у Батушкина и душа јој кроз миле очи проговара: Ево ме!

Велики снијег, који је у прво праскозорје био изнова почео кијати, бијаше већ замео Батушкина мртва и удурена. Још му лице провириваше из оне бјелоће, а на лицу као да су трагови посљедњег осмијеха и посљедњег задовољства. Али и тога нестале под бијелим плаштем, којим небо бијаше застрло непрегледну манџурску равницу и лијепи сан рускога јунака.

BRANKO.

Crtica Podnopoljskoga.

I.

Jugovinom uzavrela pučina lomila se kao bjesomučna već dva dana o bedeme Tvrtkova grada. Eol izvodio s granama naranče i četruna novembarsku harmoniju, pa iščezavao u džbunu čemina s lakim izdisajem na grobu pjesnika; ili obaviši vitki struk Kiparisa začinjao melodiju, koja pomućuje pamet, čežnju u srcu sadi, od koje ne liječi niko do Smrt....

* * *

— Polako! Ona je preminula! — s tijem riječima dočeka ga na vratima ojadela dvorca stara dvorkinja.

Liječnika, taj glas, i ako je znavao odavna, da će tako morati svršit, isto ošinu kao grom iz vedra neba.

Lijekove, koje joj je on tek onako naredivao, uzimala je dvorkinja na prezdan u apoteki, i gunduricama gradskim tijem bio vezan jezik.....

Branko njoj ne htio pisat; ona Branku ne htjela oprostiti i uzalud sve.....

..... — A on sada negdje po Beču ganja kakvu kasi-jericu.... a ipak su se još uvijek ljubili..... glupavi inad!.... s ogorčeñošću u sebi mrmljaše dobri doktor Perica, koji je poznao Branka s universe, i uljegne na vrh prsta u Andinu odaju.

Ona je ležala u postelji, a njemu se pričini da spava. U prekrštenim joj rukama kitica gazije. Uvojei crne baršunaste kose ljubili su joj ispaćelo lice.

Pljusak kiše, oslabljen pritvorenim na nožice vratnicama prozora, udarao je o stakla i proizvodio tonove u skladu s pri-

gušenim jecanjem stare dvorkinje. Plamen voštane svijeće treperaše uznemiren krilima Smrti.

Na blijedim usnicam Andinim stajaše napisano hijeroglifima nešto što nijesi mogao pročitati kao ono u očima Spasitelja, kojeg slika glave, okrunjene trnom, visaše nad Andinom posteljom . . . . .

* * *

Opet je bio sproveo dobar dio noći s Lizom i Dakom u chambre separé kod „Gumpoldskirchnera“. Vrativ se doma bio je zaspao kao zaklan.

„U snu pjevao je pod Andinim prozorom, a u lugu sv. Ane biljisao slavulj. Napokom se ona pojavi na prozoru i mahne mu nečim bijelim, kao mahramom. Zatim je sašla u baštu kod njega. On je klečao pred njom, a ona mu se tužno osmijevala . . . . . i napokon oprostila . . . . . i prvi put u životu poljubila ga . . . . . On zatetura kao omamljen . . . . . Začu se krik: Ande je bila rinula bodež u sree i on joj vidje smrt u oku“.

Branko se probudi. Sjedio je u krevetu, a još mu u ušima zadnji krik odzvanjao.

— Mnogo sam pio sinoć — rekne i legne da opet zaspi.

II.

Još nijesu bila dva sata poslije podne, a Đuro i Niko već su bili posrkali po „Nusšvarc“ u kafani Wien, i dočim je Niko čitao uvodni članak podnevnog lista, Đuro ispruživ se komotno u slamnatom fotelju odbacivao kolute iz virdinke i promatrao kroz kafanski prozor pahuljice snijega, kad su pale dale na nos „Wasserera“, koji je pospan čučao na klupi iza zid manastirski . . . . .

— Još ih nema, čudno! — reče Niko poglednuv kafanski dobnik, koji je kazivao dva i po, i osmijehnu se kasijerici, lje-pušastoj blondinki, u čijim si očima mogao čitati neku čežnju, koju je Đuro zvao „*lijubav*“, kad bi Pero gubio na preferansu.

— Vidi, vidi, kako Kanta gnjavi Jova — malo za tije-m upozori Đuro Nika. I njih obojica upriješe oči na protivni trotoar zlobno se smijuć Jovinoj neprilici, koga je pane-Kanta bio ščepao kao jejina prokislog vrapca.

Tijeh dana bješe u jednom srbijanskom listu štampana „ljubavna deklaracija“ šavcu Kanti, kojeg čak i doktori filozofije Srbi bolje poznadu od filozofa Kanta; i auktor tog ljubavnog izlijeva bješe napunio uši panu-Kanti da je tu stvareu sačinio Jovo „der klane“, koji mu je, budi mimogred spomenuto, samo pet stotina (onda još nije bilo u kursu kruna) za odijela bio dužan, i evo već dvije godine prolazio trotoarom vis a vis Kanti, jer je na onom ispred Kante bio asfalat popuceao.

— Ma što je Branku?! — ugledav ga, gdje pokunjeno kraća trotoarom, upitaće Đuro Nika, koji bješe prijесni prijatelj Branku, i ne čekajuć odgovor nastavi: — Neki je dan položio zadnji rigoroz, a ja sam vidio jučer na vlastite oči, gdje mu pedel broji četiri stotine banka. Čuješ li, bre, četiri stotine sve lijepih gospica!

— Ostavi, Boga ti, biće opet kakva ženska po srijedi! — nemarno će tobože Niko, ali dobar posmatralac mogao mu je na licu čitati zabunu, koju je on gledao sakriti pridigav se da rekne *rič* kasijerici.

Jedinom je Niku bio Branko povijedao onaj san, kad je iz „Srpskoga Glasa“ saznao za Andinu smrt. Iste je noći ona preminula, kad je on snivao da ga je poljubila.

— Meni je život otrovan onim poljupeem. Ja osjećam poljubac Snurti na mojim usnama! — rekao mu bio promuklim glasom Branko, a Niku se bile zavrćele suze, dočim je bubnjao prstima po staklu prozora Brankove sobe.

— Bože pomози, evo ih! — rekne Đuro i uputi se stolu već zastrtom za igru karata, kad je opazio gdje Jovo „der klane“ skida šubaru, a Pero čisti pred kasijericom inje s hajdučkih brka.

* * *

Bilo je oko devet sati u večer, kad su njih četvorica, svršiv „preferančič“ starom Alzericom po snijegu klipsali put

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Tekeša „Zur Neuen Welt“ s rukama u džepu, a ovratnikom uzbrdo.

— Tekeš, pa kafana; pa opet Tekeš, pa; e barem se tada mijenja program, jer se inače ne bi moglo izdurat! — jedva se od one bečke buke moglo razabirat što je Đuro družini govorio.

— Servus! Servus! — i proleti mimo njih visoki stas Brankov sa šeširom u ruci, a u ljetnom haljetku.

Zaustave se i gledaju za njim; zaustavljaju se i drugi prolaznici i motre ga.

— Poludio, Boga mi! — prekine šutnju Đuro — Jeste li mu samo vidjeli oči!

— A ke poludio! Do viđenja! Niko će, i pusti se za Brankom . . . . .

III.

Pet godina poslije toga bio je Jovo „der klane“ došao u Beč po službenom poslu, kako je govorio. Prva mu misao bila da se sastane s Nikom, koji je bio činovnik u ministarstvu. Pneumatičnom kartom urekli sastanak u kafani „Central“ u četiri poslije podne.

Jovo je podulje čekao Nika uzalud i mislio već otići, kad konobar propitujući od stola do stola dođe i do njega sa pi-sameem na njegovu adresu.

— Dragi! pisao mu Niko — Oprosti, ali danas ne mogu doći, jer moram poći za sprovodom pokojnjem Branku. Bićeš čitao u jučerašnjim večernjim novinama da je pobjegao iz Lazareth-gasse* i ubio se u Stadt-Parku. Upotrijebio je nesretnik „luci um intervallum“ i dokončao . . . . . Do viđenja sutra u isti sat.

Tvoj Niko.

* U toj je ulici kuća za umobolne u Beču.

NAD LIJESOM DRAGE.

***** N. Lenau.

Preveo August Minček — Dubrovnik.

Bl'jeda i nav'jek n'jema, nav'jek! ležiš
 Na l'jesu, jaoh! protegnuta, draga,
 Vabljahu smrt ti čari; ona dode,
 I grli tebe!

Laganog ćuha u večernjem hladu
 Sjedasmo njekoć uz potoka romon
 A dršćuć duša izusti mi tada:
 »Ljubim te vječno!«

Ali ti sagnu l'jepu glavu dolje
 U tekućoj vodi, promišljajuć nješto,
 Kô da te taknu tajanstveni šapat
 Budućeg doba.

Šutanjem tvojim bono dirnut pitah:
 Jesi li čula riječ duše moje?
 Ti nježno klimnu, al' mi bi premalo
 Klimanje tvoje.

Vrele mi suze valjaju se s oči,
 I kaplju na to ledno tvoje čelo,
 S koga je n'jema odbjegnula, jaoh
 Ljubavi misô.

Moj glas ti skršen sad klikuje bono:
 »Ljubim te vječno!« Oh blažena mene,
 Nećujnim znakom kad bi boli mojoj
 Odgovor dala!

DRAGUTIN INKIOSTRI

slikar dekorater. * * * *

Piše St. Roca učitelj u Drnišu.

Narodna je umjetnost
nad modernom (sadašnjom).

Tolstoj.

Narodna je umjetnost izraz čiste i prave duše narodne. Ona je velika i jaka u narodnoj poeziji, a još je veća i bogatija u narodnoj ornamentici, koja se očituje u našim vezovima, ćilimovima i na ostalim narodnim radnjama. To silno blago, koje nije niklo u kitnim i ponosnim polačama, već u klimavim seljačkim potleušicama, našom nemarnošću ostalo je zapušteno. Tudinci, opojeni njegovom ljepotom, prokriše mu put u daleki svijet, ali ne pod našim narodnim imenom, već pod imenom mađarskim i njemačkim. Tako doživjesmo, da se umjetničkim radom našeg naroda drugi materijalno okoristiše, te pribaviše slavu i priznanje svojem narodu. Našom nemarnošću i neopreznosću skrivismo još, da je „moda“, koju naš seljački svijet, osobito ženski, i ne razumije, mnogo štetovala našoj dekorativnoj umjetnosti. Mnogi krajevi u našoj domovini sasvim zamjeniše ili pomiješaše s modom svoje nošnje, nakite, vezove, i drugo, što štetuje nacionalnoj svijesti i individualnosti; a čisto narodna nošnja, kako kaže naša naj produktivnija spisateljica Belovićeva, čuvar je narodne duše, zaštitnik narodne poezije.

Ma i da je naša dekorativna umjetnost, narodna ornamentacija, karakteristična i krasna, kao malo kojeg evropskog naroda, ona nije našla za mnogo vremena umjetničku dušu koja bi je razumjela, privoljela i sredila prama savremenim umjetničkim zahtjevima. Ono što drugi narodi imaju od da-

vnina, mi smo tek u posljednje doba stekli, t. j. naš *narodno-umjetnički stil*, a to zauzimanjem, može se reći, samo jednog umjetnika. Ovaj je prezaslužni radnik na polju narodne dekorativne umjetnosti: Dragutin Inkiöstri rodom iz Spljeta. Odmah u početku pokazao je dosta dara i naklonosti slikarstvu, te je u prvo doba bez ikakve strukovne škole radio za sebe i za seoske crkve. Nakon malo naumi poći u zemlju cvijeća i poezije, umjetnosti i znanosti, u krasnu Italiju; te se u Firenci posveti dekorativnom slikarstvu pod upravom vrsne sile, glasovitog profesora Simija. Poslije trogodišnjeg boravka u onom gradu povrati se u svoj zavičaj a odatle krene ravno u Zagreb. Živeći ondje stupi u tjesniju vezu sa našim videnijim umjetnicima, osobito sa vrlim Bukovcem, u čigovom je atelieru više vremena i radio. Ovaj upoznavši njegove umjetničke sposobnosti, njegovu naklonost dekorativnom slikarstvu, a znajući kako u tom pogledu stojimo, osokoli mladog umjetnika da konačno ostane pri ovoj vrsti slikarstva. Proputovavši poslije Inkiöstri krasnije i narodnom ornamentikom bogatije krajeve Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine i Srbije i upoznavši se sa uresima, kojim je naš narod ukrasio i okitio svoje nošnje, pokućstvo i oružje, odluči ih primijeniti na dekorativne svrhe. Ovaj posao bio je dosta težak i naporan. Trebalo je osobite sposobnosti, ustrpljivosti i velike ljubavi za onim što je naše, narodno, slovensko. Umjetnici, estetičari i prijatelji narodnog blaga i narodne umjetnosti bodrili su ga na ustrajan rad, jer su bili uvjereni da će biti od velike koristi po narodnu individualnost i umjetnost. Radio je i uspio! Stvorio je ono što nijesmo imali: **narodni stil**.

* *

* *

Inkiöstri u svojoj vrsti slikanja nema ni predšasnika, ni učitelja, za kojim bi se povodio. On je u ovom pogledu čisto originalan. Sve ideje i svi nacrti, koje on svojim kistom stvori, uzeti su, kako već napomenusmo, iz narodnih vezova, nošnja, oružja, pokućstva, nakita i spomenika. Te je narodne umotvorine on umjetničkim okom i razumom motrio i proučavao po cijelom slovenskom jugu. Njegove su slikarije strogo naravne, oku ugodne i mile. On slika matematičkom sigurnošću, veli-

kom lakoćom i ljubavlju. Njemu kao idealnom umjetniku nije toliko do materijalne koristi, koliko do čisto umjetničkog uspjeha. Njegove dekoracije odgovaraju potpuno svojoj svrsi ili predmetu, kojem su namijenjene. One određene za crkvu podsjećaju te na pobožnost a one za dvoranu, salu, na zabavu, veselje i poeziju. Dekoracije u privatnim stanovima podsjećaju te na obiteljsku tišinu, radost i mirnoću. U tom pogledu Inkiostri je velik, pravi umjetnik. — Ono što je on izveo u slikarstvu, Rendić je pokušao uspješno već u kiparstvu. I Rendić ide za tim da svojim radnjama dade pravo narodno obilježje, da iz mramornog kamena govori narodni duh.

Kušajući Inkiostri da iz narodne ornamentike složi poseban stil, pregnuo je da njim ureši naše javne i privatne zgrade. Ali na žalost malo je odaziva našao. Regbi da naši ljudi vole gledati kojekakve loše slikarije tuđih ljudi bez umjetničkog ukusa, nego svoje blago, svoju narodnu umjetnost, jednom riječju, svoju dušu.

Inkiostri je izveo nekoliko ovećih radnja, ali to je sve malo prama onom, što je morao, da smo drugi. Sve su njegove radnje od velike umjetničke vrijednosti i dobile su zaslužen priznanje od naših umjetničkih kapaciteta kao Bukovca, Medovića, Rendića i drugih.

Upoznavši naš umjetnik prirodenu apatiju svojih zemljaka prama svemu onome, što je naše, narodno, potraži zgodnije a i unosnije mjesto, jer ni umjetnik ne može živjeti od samih pohvala i kićenih fraza. Preseli se u srpski Beograd, gdje i sad zadovoljan boravi i gdje mu Srbijanci, živo osjećajući narodnu umjetnost, dadoše obilne zarade. U samu jednu godinu u srpskoj prijestonici izradio je mnogo. Dobro opaža „Slovenski Jug“ u članku pod naslovom „Naša narodna ornamentika“ govoreći o ovom umjetniku »da Dragutin Inkiostri, nasuprot secesiji, germanskim figurama i crtežima, koji su plod bolesne mašte i blaziranog propalog života, i koji se slikaju po javnim lokalima, državnim nadležstvima, koji se podvlače u naše domove i čine „ukras“ naših kuća — pokušava da na suprot tim konfuznim figurama i posuvraćenim pojmovima o ljepoti stvori naš narodni stil, koristeći se našom narodnom ornamentikom.

On je sa uspjehom prikazao naš narodni slog na mnogobrojnim građevinama u Biogradu, a naročito crkvama. Izradio je tako ove građevine: 1) Dunavsku Banku, 2) Kolarčevu Salu, 3) Kuću Dimitrija Živkovića. 4) Narodnu Banku, 5) Blagajnu i čekaonicu Min. Finansija, 6) Salu i sobu predsjednika Glavne Kontrole, 7) Trpezariju u kući Đoke Stanojevića i 8) Narodno Pozorište. Moralni je uspjeh ovih radova uprav sjajan.

Inkiostri još i teoretično širi ideju dekorativne narodne umjetnosti, između mladeži, jer predaje o narodnoj ornamentici u Zanatlijskoj školi u Biogradu, gdje je namješten kao učitelj. Na drugom Južnoslavenskom kongresu dneva 12 marta ov. g. držao je u Kolarčevoj Sali javno predavanje o umjetnosti, koje je poslije bilo štampano u zasebnoj knjižici.¹ Ova je knjižica njegov umjetnički „credo“. U njoj on između ostaloga kaže, da je njegova zadaća stvoriti nešto novo u dekorativnoj umjetnosti južnoslovenskim narodnim obilježjem, da je dekorativna narodna umjetnost tako bogata, da ima gradiva za stvoriti deset novih stilova a ne jedan. Sve se u njoj može upotrijebiti, pa bilo to primitivno, varvarsko, naivno, nesložno, neestetično i arkadičko, samo treba vješto izabrati, očistiti, prokuvati, ocijediti, pak predati svijetu i kritici rad zaodjeven novim ruhom. — Naši umjetnici, naša inteligencija treba da shvate i nauče cijeniti ovu narodnu umjetnost, jer i u naj prostijemu obliku narodnih radnja ima dubokih umjetničkih pravila, koja treba proučiti, da se na njima osnuje naš narodni preporod u umjetnosti. — Danas čitavi umjetnički svijet priznaje, što prije malo godina nije htio da prizna, t. j. potrebu osnivanja novog stila u narodnom duhu i da mora svršiti doba, u kojemu je narodna umjetnost bila poturena, jer su je fabrički produkti ogromnog industrijalnog razvitka, trgovački duh i težnja za brзом dobiti ubijali. Mi na slovenskom jugu ne smijemo se oglušiti ovom općem zahtjevu. Kad njemački, engleski, francuski i talijanski umjetnici i kritičari kliču: Stvarajmo, stvarajte nam nešto novo, ali nek to novo bude naše! i mi stvarajmo nešto novo, a nek to novo bude.... **Južnoslovensko!**

¹ Предавање Инкиостријево. Београд. Савић и Комп. 1906.

PUČKA ŠKOLA TREBA DA BUDE NARODNA.

Piše S. C.

„Mi (Slaveni) kao osobito veliki
„narod osobitim novim po nama
„raskrčenim putem k svetoj svrsi
„ljudske zadaće udarati moramo...“

Preradović.

Poplava tuđe kulture odnarođuje osobito male narode, i sam dah tuđega duha odvraća s prirodnog puta njihov životni tok, a samo njihova jaka individualnost može ih sačuvati od propasti.

Naše narodno-političke prilike iziskuju, da uporno čuvamo našu narodnu osobinu i da po njoj ocijenimo svaki kulturni rad; a to jer je ona naša, jer po njome smo sve što jesmo, po njome smo učesnici velike ljudske zadruge i s njome stvaramo historiju.

Ali ovu osobinu ne možemo sačuvati, ako uredbe pučke škole zahtijevaju, da naš narod od jednom dođe do kulture iste vrste i visine kao i drugi koji veliki narod, jer u prirodi nema skokova, te svako razvijanje treba da bude postepeno i prirodno. Naš narod ne može se natjecati s velikijem narodima, jer zato se hoće velike ekspanzivne sile a naše su narodne sile još u latentnom stanju, stoga treba naj prije intenzivnog razvoja, to jest da narod proizvede iz sebe gradivo za nov rad umjerenom pomoću zgodnih plodova svjetske kulture. Ako sam narodni duh iz sebe ne proizvodi elemente, nema prave prosvjete, jer narodna duša ne asimiluje nagomilane tuđe elemente. Prosto tuda prosvjeta ne hvata žile u narodu, nije korisna, slaba je i iščekzava u kratko vrijeme.

Po višoj inteligenciji, koje ima u prosvjećenim staležima našega naroda, ne može se rasuđivati o prosto pučkoj prosvjeti.

Ova je inteligencija na višem stepenu kulture, do koje je ona došla pomoću još drugih elemenata, kojih ne treba pučka škola. U pučkoj školi struji jače život narodni i odsijeva pučki tek misli, osjećaja i težnji. I inteligencija sadrži sok narodnog života, jer nije prekinula duševne veze sa svojim narodom. Stoga se ponosimo što imamo ovu višu inteligenciju, te se takmi s inteligencijom drugih naroda; ali nije moguće da se cio narod popenje na onaj visoki stepen i treba da se on razvije u čisto narodnom duhu.

Pučka škola dakle ima slijediti prirodu, ako ćemo da nam bude za narod. Svaki naš prosvjetni rad u pučkoj školi ima da djeluje tako, da sokovi narodnog života prodru u navrtak, da ga ožive i srastu s njim. Navrtak ima biti prikladan osnovki, da izazove strujanje sokova i da ih usiše u se, da postane s njom jedno biće s jednim životom, kao što biva u prirodi, kad se oplemenjuje.

Da se konkretnije izrazimo i da u samu stvar pučke nastave uljuzemo, kazaćemo naj prije da, ako se ima u pučkoj školi sačuvati u govoru narodni duh, ako se ima oplemeniti narodno mišljenje, osjećanje i moral, treba da u čitankama glavno sredstvo za to budu pisane narodne umotvorine, pjesme, priče, pripovijesti i ostalo a ne kojekakvi varvarski prijevodi iz tuđeg jezika, koji unose u narod krive izraze i tuđ duh u govoru i mišljenju.

Osim toga narodna pjesma i druge narodne umotvorine treba da budu s vjerskom poukom poglaviti elementi moralnog odgajanja učenika, da ovi mogu postati dobri ljudi, dobri domaćini i članovi familije. Ta, u narodnim pjesmama n. pr. štuje se ženska čast, kako je samo naš narod shvaća. Što može više naš narod pobuditi na žarko otadžbeništvo i junaštvo, nego narodna pjesma? Ko je živio u narodu, razumije istinitost ove tvrdnje. Što u selu naše starce, ne pokvarene školom, naj više podiže, nego narodna pjesma?

I estetsko čuvstvo u narodu ne može se pobuditi nego narodnim pjesmama i umotvorinama, vješto izabratim i primijenjenim. Estetično shvaćanje može se svesti u pravilne granice, ali to shvaćanje treba da ostane narodno.

Za sve vještine treba uzeti kao podlogu narodni rad, njega upraviti i usavršiti. Narodno vezivo treba da bude temeljem za neke ženske rade, za crtanje i za razvijanje estetičkog osjećaja.

Odgojna moć i praktična svrha, što imaju povjest i geografija, može se u narodu postignuti poglavito pripovijedanjem narodne historije Hrvata i Srba te zašto se ima zapustiti historija srpskih, hrvatskih, bosanskih, zahumskih i zetskih vladara? Zašto se ima zapustiti povjest naših gradova i krajeva? Gdje se može spomenuti prošlost Dubrovnika, Spljeta, Poljica, Zadra, Kotora, Paštovića i ostalih gradova i krajeva, nego u pučkoj školi, da narod pozna naj prije sebe u prošlosti, pak ostale? Gdje ima naš narod više veza i doticaja, nego u zemljama, u kojim živi, t. j. u Dalmaciji, u Bosni, Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i u pograničnijem krajevima slovenačkim, bugarskim, rumunjskim, ugarskim, arbanaskim, turskim i talijanskim? Pa zašto ovi krajevi nemadu biti osobito, recimo, domaće gradivo geografije prije ostalih zemalja?

Pjevanje treba naj prije da bude narodno pučko a ne umjetno i tuđe; treba da se pjeva ono što narod pjeva u različitim prigodama. Violin je egzotična stvar za našu pučku školu. Pošto narod sluša narodne pjesme, te se divi onom, koji ih pjeva, treba da i učenici najzad to pjevanje u školi čuju. Ne će se valjda pretjerati, kad se bude kazalo, da treba da i učenici u školi čuju katkada gusle, koje ne smijedu biti posve prognane. Mnogo bi se još konkretnoga moglo navesti kao gradivo za ponarodenje pučke škole.

Ali sokovi narodnoga života ne struje kroz elemente djelovanja sadašnje pučke škole. Ti se sokovi zaustavljaju na nje pragu, a narod sam osjeća odvratnost od tog novog života bez života. On u njoj ne vidi nikakve srodnosti; ona mu je tudica i cijeni da mu je s njom došlo dosta zla u selo. Pa ista inteligencija i sama školska vlast vide nje neuspjeh. A to je stoga što pučka škola nije u narodnom duhu i što se u nju unose tudi elementi i tuđ duh. U tome baš i stoji pogibao, da se narod ne sačuva od propasti. Jer svrha pučke škole nije da kroz dva decenija pomoću tuđih elemenata izvede naš narod na nivô drugih velikih naroda, nego da ubrza njegovo razvijanje samo obrađujući i oplemenjujući elemente njegova znanja i umjenja,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

da iznese na vidjelo njegove ideale i da bûdi za njih kucaje njegovu srca i da seljačkom staležu, kojemu pripada naj veći dio pučanstva, budu stvoreni taki kulturni uvjeti, da se on duševno nađe zadovoljan i svoj u njemu a ne otuđen stranom kulturom i nezadovoljan. Na to treba težiti, jer pučka škola nije zato da spravlja narod za više nauke. Eto zašto pučka škola treba u jednu riječ da radi u čisto narodnom duhu, da bude narodna.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

X.

1. Мали трошкови, често поновљени, уништују имање.
Аристотелес.
2. Пороци састављају ланац, коме је први колут себичност.
Сегир.
3. Себичњаци би запалили сусједову кућу, само да себи скухају јаја.
Бакон.
4. Хвала, као вино, кад не опија, снажи.
Боаст.
5. Права је срећа, прави је благослов на овоме свијету, не бит одвећ ћутљив.
Г. Белшестур.
6. Успомена старинскијех подвига бодри радну врлину.
Осиан.
7. Свак је ковач своје среће.
Салустије.
8. Весело је мелем живота.
Клемент XIV.
9. Сумња је тежак оклоп, који носиоца мори више него брани.
Бајрон.
10. Срећне згоде, као силни вјетри, узрок су великијех бродолома.
Плутарх.

... i ogrlih rukom nježno tijelo moje ljube a ona nemarno okrenu glavu, dok joj se oči kupahu u suzama. Tijelo njeno, slično grani jorgovana, svijaše se kao trska a njene poluotvorene usne slijepiše se s mojim i Vasiona bi zaboravljena...

L J U B A V I.

Himna u prozi.

S. Perišić — Blato u Poljicima.

..... I ogrlih rukom nježno tijelo moje ljube a ona nemarno okrenu glavu, dok joj se oči kupahu u suzama. Tijelo njeno, slično grani jorgovana, svijaše se kao trska a njene poluotvorene usne slijepiše se s mojim i Vasiona bi zaboravljena...

O vječni kerubu sretnih noći, ko će izreći duboki muk tvoj? O poljupcu! misteriozno piće sa evjetnih grana pjesničkoga Olimpa! Podražaju živaca, o slasti! Da, besmrtni si kao što je besmrtni Bog! uzvišena raskoši, naravi vasijska, pričesti bića, željo po tri puta sveta, što rekoše o tebi oni, kojima si srećom opojila život? Nazvaše te putnicom, o ti stvoriteljice, i rekoše da kratki blijesak tvoj osvijetli samo za čas bježeće žiće njihovo. O riječi kraća od uzdaha umirućih! O riječi, koja izlazi iz niskih usta prostog putenjaka, koji se čudi nad životom jednog sata i nad iskrom vječne moći! Ljubavi! o početku svijeta! Dragocjeni žaru, koji čitava narav kaono blijeda vestalka neprestano nadzire u templu Boga! O žarište svega po čemu opstoji sve! Razorujuć duhovi umrli bi samo gledajući u te!

Ne čudimo se što obeščaćuju sveto ime tvoje oni, koji te uz poluotvorene oči vidješe te i ne okusiše slasti veličine tvoje! o stvoriteljice, koja našavši apostole tvoje na zemlji u čvrstom poljupcu, prekrivaš usne njihove velom ruža i tamarinda, dok ispod njih ne nikne sreća!

A vi o naslade, sladani posmijesi, prva draženja, prva tepanja ljubavnika, vi, koje vidimo, vi, koji ste naši, pripadate li onome kraju nebesa, s kojega kerubi i serafi prenose čovjeka na ovu zemlju probuđena od bogovske tlapnje! O! draga

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

djeco naslade, kako vas ljubi majka vaša! Vi ste oni, koji prvi, čisti, neoskvrnjeni stvarate narav tajnih misterija, nezasičnih pogleda i u srcu uživate plam, koji ovjenčava neizbrisivu sliku predrage lijepe! O kraljevstvo, o dobiti! Vi ste oni, koji na periferiji našega veselja čarobne nam stvarate prirodne krajeve, dražesne stvari indiferentne. O Ljubavi, o diademu, o čistoćo sreće, ko će da te opiše, da izreče dražest tvoju?

Onaj, koji za ranog jutra, u snazi mladažna života, izide laganim i tihim koracima u čistu narav, dok nestašno biće iza njega zatvori tajna vrata; onaj, koji hoda a ne zna kuda, i gleda šume i ravnice a ne shvaća što mu govore; onaj, koji na nedoglednoj pustari sameat sjedi i plače; onaj, koji siše prirodne miomirise, koji govori stablima kraj puta i pticama koje lete; onaj, koji je zaboravio na život prošlosti, oh onaj će pasti na koljena i kliknuti: O poznao sam te, kćeri nebesa, uzvišena i divna ljubavi!

Engleska mornarska himna.

preveo Antun Krespi.

Moj dom je okean,
Dubina moj grob;
Toj sili što ljulja,
Njoj cigloj sam rob.

Dok pučina-zipka,
Val-jastuk mi zja,
Što valovi žešći,
To srećniji ja.

Moj dom je okean,
Mornarova čast;
Što valovi jači,
To veća mi slast.

A moja je briga,
Je l' vihor il' rat,
Da Engleska bude
Car mōra se zvat.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — ОСЈЕНЕ I PRIKAZI.

В. Божишић. Десетина судских записа из Паштровића. Прештампано из архива за правне и друштвене науке, свеске 5. и 6. 1906. г. Београд, у државној штампарији 1906.

Kad „Srd“ donosi studiju o historiji Paštrovića, Bogišić objelodanjuje ovu svoju monografiju i tako se sve više rasvjetljuje historija ovoga kraja. Paštrovići su priznali 1423. godine vrhovno gospodstvo mletačko spasavajući svoju upravno-sudbenu avtonomiju. Ovaj ugovor Paštrovića s Mlečićima služio je poslije mletačkoj republici da ga predloži Makaranima, kad su ovi sklapali sličan ugovor s njima.

Ovoj kratkoj, ali znamenitoj, monografiji dodato je deset sudbenijih zapisa, jedan iz 1799, a devet iz 1800. godine. Ona prikazuje poglavito sudbenu avtonomiju ovoga kraja i sudbeni rad, ali joj je svrha da istakne potrebu da se sudbena uredba Paštrovića i drugih krajeva, a nadasve razvitak borbe između narodnog pravca i tuđeg uticaja ispita, prouči i razjasni na temelju i drugog obilnog gradiva, koje se može skupiti i u drugijem našijem krajevima. Znamenitost predmeta navela nas je da dademo čitaocima „Srda“ podulji prikaz monografije.

Zgodno je što je pisac najprije naveo neke historičke podatke o Paštrovićima i drugijem krajevima i gradovima na istočnoj obali ovog mora.

Gotovo svaki grad primorski od Trsta do Budve imao je svoje zakone i statute; okrom toga je bilo i krajeva avtonomnijih bez gradova, kao Vinodol, Poljica, Mljet, Lastovo, koji su imali statute; napokon je bilo čisto seljačkijih krajeva, koji su bez formalnijih statuta imali upravnu i sudbenu avtonomiju, kao Paštrovići, po narodnosti Srbi a po vjeri mal ne svi pra-

voslavni. Pisac nije mogao otkriti, da li je u Paštrovićima bio *zakonik* i *starostavnik*.

Paštrovići su do pri kraju XIV. v. nosili ime *knežine* a imali su i *kneza*; ali u mletačko doba počeli su nazivati svoj kraj mletačkim nazivom *komunitat*.

Ugovor od 1423. godine bio je temelj avtonomije mal ne za četiri vijeka; ali za stalno Paštrovići su bili i prije avtonomna jedinica. Njihova je avtonomija preživjela pad mletačke republike za jedanaest godina od Campoformijskog mira 1797. sve do franceske okupacije, t. j. do marta 1808.; to jest opstojala je još za prve austrijske okupacije (1797—1806) i za ruske zapreme (1806—7).

Iz zapisa se vidi, da je upravno-sudska vlast Paštrovića sastojala iz četiri sude i vojvode i „*bankade*“. Ova je bila sastavljena od domaćina ili od vlastele a zvala se tako po dugoj klupi, na kojoj su sjedali članovi. Sve je spise sastavljao *kancalijer* i potpisivao ih je.

Za austrijske okupacije predstavnik austrijski u bankadi zvao se *prešid* (predsjednik) a bio je prije Bokelj *Conte Burović* a poslije *oberlait* (Oberlieutenant) *Sibinčić*. Za ruske okupacije ruski major *Miletić* bješe budvanski zapovjednik i prešid paštrovske bankade. Ruska viša vlast nad Paštrovićima bila je: „Императорска Росинска (sic) Заповиедь Врховна отъ Ове Провинцие Которске“, a ruski državni savjetnik Rankovski bio je načelnik ove vrhovne ruske vlasti.

Što se tiče sudske uprave, pisac je našao dvije knjige od svršetka XVIII. i početka XIX. vijeka. Od prve je sačuvano nekoliko stranica; druga ima 73 lista i nastavak je prve; i iz nje se izgubilo nekoliko listova. Sačuvani listovi ovijeh knjiga dopiru od 1799. do 1807. a po svoj prilici dopirali su do 1808.

Zapisi ovijeh knjiga sadrže: 1. Presude o sporovima; 2. Sudske dopise s ruskijem vlastima; 3. Oglase na narod i pozivnice na sud upravljene pojedincima; 4. Račune općinski-jeh prihoda i rashoda, ponajviše globa.

Pisac je publikovao samo deset osuda a izjavljuje da je korisno, da se cijele knjige objelodane. Osude počinju sved formulom; Сиедећи ми четири суђе и војводе с банкадом.... Sve je pisano od kancalijerâ Čude, Perazića i Kažanegre, rodom

Paštrovića. Prvu knjigu, te sve deset osuda piščevijeh, pisao je Čuda. On nije imao nikakve sudske spreme, ali je prilično podijelio predmete u glave, izložio spor i dodao pojedinoj glavi sudsku odredbu. Samo ima negdje lakonizama, praznina i nejasnoća, tako da se često ne razumije veza između dijelova spisa. Jezik je loš, prepun idiotizama i italijanizama, ali narodan.

Po pravnom sadržaju zapisa razumije se, da su članovi suda bili laici i prosti seljaci. To se n. pr. vidi iz zamjene preuzma (*rei vindicatio*) prostom naknadom vrijednosti predmeta, iz neodređenosti zastare i ost. Ali proučavajući spise moglo bi se naći, da je tu bilo neko pravno načelo, ili neka društveno-pravna uredba. Okrom toga, pošto su suci živjeli u narodu i mislili kao narod i bili potomci istijeh preda, vrijednost ovog izvora postaje znamenita, jer očituje ubijedenje sveukupnog naroda jednog kraja i odjek narodnog pravnog života nepokvaren nikakvom naučnom teorijom. Znamenito je što se u ovom sudenju razlikuje utvrđeno pravno pravilo od tako zvane *aequitas*. Sudac primjenjuje pravilo bez obzira, ali u nekim slučajevima, gdje bi se došlo do nepravičnih posljedica za koga, sudac se usteže i *moli* stranku da pristane na neki otklon od strogog pravila. Druga je znamenitost, da ove presude uzimlju prirodu „kompromisâ“, jer se stranke unaprijeda obvezuju, da će se presudom zadovoljiti. Sud je imao vlast da kazni globom a u strožijem slučajevima i zakivanjem u gvožđa. Sud je primao spise i sam pisao zapise.

U ovom sudstvu nalazi se opstanak plemenskog ustroja kao n. pr. pravo preče kupnje na nepokretnine među bližikom.

Ima i podataka za uređenje porodice a bankada pokazuje osobitu energiju naznačujući izdržavanje razvedenoj ženi krivicom muževljevom. Kako je malo ne u svih Srba i Hrvata, u Paštrovićima je vladalo pravilo, da udova, dok se god ne preuda, ima pravo na uživanje dobara njena muža ili na pristojnu prehranu, stan, liječenje i ukop. Ima i slučaj, gdje dobra, koja je ostavio muž udovici, i bila su joj priznata i od mletačke vlade, bjehu oteta od svojte. Ali sud joj sve povrati. To bješe jamačno borba između načela starog plemenskog prava i novijih pravila individualističkog značaja. Slična je borba bila u dubrovačkim zakonima XIV. vijeka u svezi sa srpskim pravom

t. j. između načela stare srpske *vražde (compositio)* i *talion-a* u zapadnoj Evropi.

Ovi su zapisi zanimivi, kad se bave porodičnijem diobama. Ima na pr. slučajeva, gdje se ublažuje opće utvrđeno pravilo o diobi, kad bi to bilo odveć oporo kojemu dijeljeniku zbog osobitijeh prilika. Na pr. bratu, koji ima osobitijeh zasluga za porodicu, daje se iz cijele mase osobit dar, što se u Crnoj Gori zove *stàrešina* a on još prima obični dio.

Dijeljeniku, koji ima neudatijeh kćeri, daje se okrom dijela i nešto troška za udadbu, kao što se u Crnoj Gori daje *ostojbina* mladoj udovici, koja se preudaje, pošto je „odstojala“ (i radila) u muževljoj kući do preudadbe.

Paštrovski sud pri dijeljenju daje dio i onom, koji nije na dijelu i izočan je, a povjerava taj dio pouzdanu čovjeku.

I kad se podijeli jedna kuća i svak uzme svoje, paštrovski sud ostavlja još nešto u zajednici, to su u jednom slučaju pašnjaci, gora i voda.

Bankada se zauzimala svojski u zaštitu žena, kako dokazuje sva polovina onijeh deset zapisa.

Ma i da su Paštrovići bili pod uticajem tuđinstvine, njihove su se pravne uredbe razvijale i nijesu izgubile narodni pravac, premda je bilo borbe između domaćijeh i tuđijeh oblika. Ali pošto je pokret te borbe bio miran i tih, borba je imala više *organski* značaj.

Pisac tvrdi, da uprav zbog ovog organskog značaja bilo bi korisno izučavanje hoda borbe i međusobne veze pojavâ i to i za čisto naučne i za praktične svrhe. I stoga trebalo bi objelodaniti što više slična gradiva ovoga i drugih krajeva i tako će se moći potpunije predstaviti stadije borbe i razvitak uredaba.

A. V.

Urgeschichte Europas von Sophus Müller. Deutsche Ausgabe von Otto Luitpold Jiriczek. Strassburg. Verlag von K. J. Trübner. 1905. 8°, str. 204.

Pitanje koliko duboko povjest našeg planeta, čovječanstva te kulture zasijeca u davninu, zanimalo je čovjeka jednako u naj starije vrijeme kao i danas. Tim pitanjem bavili su se Babilonci kao i Egipćani, Grci i Rimljani, cio srednji kao i novi vijek. Ta su pitanja dovodila do raznih kombinacija u starome i srednjem vijeku, a do približno pozitivnoga rezultata došlo se je tek u novije doba, osobito glede drugog i trećeg pitanja. Jer, dok se je sve temeljilo na pisanim izvorima, te biblija bila u tome pitanju jedini izvor kao i veoma lako umna tvrdnja Jezuita Canisiusa, da čovječanstvo gleda u svoju davninu za samih 6000 godina, um je ljudski bio pokriven nekom ukrasnom koprenom i nije se mogao dovinuti dalekog pogleda. Tek pred pedeset godina, kad se upoznao, da su geologija, artefakti, otpaci hrane (Kjökkenmöddinger), špilje, te stanovi u močvarama, gdje je prehistorijski čovjek prebivao, kao i sama koštur-nica čovjeka, naj bolje listine za pitanje u koliko daleku prošlost gleda povjest čovječanstva i kulture, otvorila se duboka prošlost milijuna godina. Od onda pa do danas napisan je o tome pitanju ogroman materijal, osobito u Franceskoj, naj glavnijem kraju naj starije kulture u Evropi.

Takovim jednim pitanjem, naime prehistorijom Evrope, bavi se i naš auktor, koji je još prije stekao ime klasičnim djelom: „Nordische Altertumskunde“, ali se ograničio na samu Evropu. On je uvjerenja, da su Evropljani jednako u naj starije kao i u kasnije doba primili kulturu sa istoka. Počinje svoju radnju sa paleolitskom dobom, te oertavši neolitsko, starije i novije mjedeno i gvozdeno doba u raznim krajevima Evrope, zalazi donekle i u historično doba, što nas ne će začuditi, kad znamo, da nije moguće postaviti jednu stalnu granicu između barbarske i klasične Evrope.

Ovo djelo spada, glede duboko znanstvenog a opet lakog stila, među naj bolja djela ove vrste. Očita je tendencija auktora da nam dade kratku a opet preglednu sliku iz onih davnih davnina ljudske prošlosti, a namijenjena je u prvom redu

učećoj mladeži. Svi su krajevi Evrope jednakim marom ocrtani. Što osobito resi ovo djelo jest karta, koja nam dava hronološki pregled prehistoričnih kulturnih grupa u Evropi do rimske dobe.

No opet nije ovo djelo takovo, da mu se ne bi moglo štogod predbaciti. Naj glavnija je pogrješka, što pisac crtajuć nam prehistoriju Evrope, što je isto kao da rečemo povjest prekulture u Evropi, nije uzeo u razmatranje i čovjeka. Kultura počinje, kad je čovjek postao čovjekom; dakle govoriti o kulturi a ne govoriti o čovjeku isto je kao govoriti o jednoj drami a izostaviti glavnog junaka. Druga je pogrješka, što je Müller počeo svoje djelo sa paleolitskom a ne eolitskom dobom i tim dokazao, da mu nijesu poznata naj novija istraživanja na tome polju. Do sada je naimie bilo poznato, da je čovjeka bilo već u diluvijalnoj dobi i da je on bio stanovnik starog i novog svijeta. No ako se je čovjek razvio malo po malo, pravom se posegnulo i do u terciarno doba, da se i tamo traži čovjeka. Ranke je u svome djelu „Der Mensch“ posvetio terciarnom čovjeku čitavo jedno poglavlje, ali je na svrhu ipak morao kazati, da se još o terciarnome čovjeku ne može sa sigurnošću govoriti. Medutim kosti čovjeka-majmuna (*Pithecanthropus erectus*), koje je Eugen Dubois našao na Javi kod mjesta Trinila, zajedno sa kostima velikih sisavaca iz terciarne dobe, te velike mase eolita (to su vrlo primitivne forme artefakta) koje je našao Vervorn u Aurillac-u u mlademu miocenu i starijemu pliocenu, a što je osobito karakteristično, što mnogi od tih eolita nose na sebi znakove udara, dakle da ih je neko upotrebljavao, sve nam to kaže, da se sada može govoriti i o terciarnome čovjeku pa i o razvoju kulture u ovo doba u tri periode: reteljsku, mezvinijensku i strepijensku, koja zadnja prelazi u šelensku, kojom počinje naš auktor.

Treća je pogrješka, što auktor kadgod posve u kratko razvija svoje razlaganje, što početniku na ovom polju pravi poteškoća u potpunome shvaćanju, te je primoran da posegne i za njegovim glavnim djelom, koje smo prije napomenuli. Kad bi se neko prihvatio da ovo djelo prelije na srpsko-hrvatski, prerađivši ga malo prama gore navedenome, bilo bi to veoma dobro.

Dr. Božo Cvjetković.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

BILJEŠKE. — БИЉЕШКЕ.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

† Josip Kozarac. Umro je 22. ovog mjeseca nakon duge bolesti u Koprivnici u svog zeta. On je rođen 1858. godine u Vinkovcima. Tu je svršio pučku školu i gimnaziju. U Beču je učio šumarstvo, gdje je svršio nauke s odlikom. U rodnom gradu službovao kao nadšumar. Bio je književnik. Započeo je svoj književni rad kao pjesnik, a najdraže su mu bile romanse i balade. Zatim je pod devizom „umjetnost za borbu, za rad“ izdao „Mrtvi Kapitali“. Djelo ima istu tendenciju kao kasnija Zolina „Fecundité“, samo što je u Zole epsko crtanje a u Kozarca tužna slavonska elegija zemlje, koja neutješljivo vapi za rukama, jer ih nema. To bješe misao protiv idealnog nerada ondašnje hrvatske inteligencije. U ovom djelu on je zastupao također nazor da na materijalnom blagostanju počiva slobodni život naroda. Matica mu je izdala „Među Svijetlom i Tminom“. Objelodanio je još: „Tri Ljubavi“, „Oprava“, „Mira Kodoličeva“ i „Tena“. Ova po obradi i zamisli može se kazati kao da je izašla iz pera Maupassanta. Tena je Slavonka, koja se zaljubila u Franceza. On je ovijem svojijem pripovijestima otkrio narodne mane u Slavoniji, a najviše razbludnost, ali opravdava Tenu, jer je osjećala sjaj i ljepotu. Njegova duga

bolest djelovala je na njegov književni rad tako, da je napokon pao u pesimizam i dao se na psihološko-filozofska razmatranja. Klonuo je duhom pred velikijem naporom, jer je osim službe imao i uređivanje stručnog lista. Umro je a da nije dovršio svojih „Živih Kapitala“, slike buduće sreće i Slavonije

Prošlog proljeća kad smo mu se bili obratili za „Srd“, on radujući se iskreno uskrснуću našeg lista, ljubazno nam odgovori, da ga bolest od duljeg vremena zaprečuje da radi i žalio je da se ne može odazvati našoj želji.

Pokoj mu duši!

† Ferdinando Saar. Austrijsko-njemački pjesnik F. Saar ubio se u svom stanu u Beču 22. jula o. g. da izbjegne mukama raka, koji mu se bio opet pojavio. Rodio se u Döblingu kod Beča 30. septembra 1833. Bio je u vojničkoj službi od god. 1849. do 1859. a zatim se dao na književnost. Posljednjih 25 godina živio je ponajviše u Beču-Döblingu i na gospoštini Blansko u Moravskoj. Bio je član austrijske gospodске kuće. On se dao naj prvo na dramu i objelodani tragedije: „Car Henrik IV.“, „Dva Vitta“, „Tempesta“, „Tasilo“. Poslije je izdao „Pjesme“ „Bečke Elegije“ i t. d. Izdao je zatim i novela i pripovijesti.

Knjiga XVII. vijeka o Moskoviji. Godine 1680. publikovano je prvi put

u Padovi djelo na latinskom jeziku: *Vijesti o Moskoviји, skupio ih Jakob Reitenfels za Prejasnoga Velikoga Vojvodu Toskanskoga Cosima III.* Tek se sada bogati ruska historička književnost znamenitijem prijevodom ove knjige iz latinskog izvornika, koji je dosad bio poznat malom broju učenjaka. Taj prijevod imamo zahvaliti gosp. Stankeviću. Nesređenost ovijeh „Vijesti“ čini da prevodilac ruski čijeni, da je Reitenfels najprije napisao dnevnik i da ga je poslije preuredio na toskanskom dvoru. Biografske vijesti o piscu su tamne; zna se samo, da je bio sin plemića Poljaka i da je uživao velik ugled na dvoru poljskog kralja Kažimira; kasnije proživi nekoliko doba na dvoru Cosima III., kod kojega bješe u milosti, te za njega sastavi knjigu. Misli se još da je Reitenfels bio sinovac liječnika cara Aleksija Mihajlovića i da ga je ovaj poslao da svrši nauke u Vilni. Ali se čini nedvojbeno, da se on nalazio na dvoru Aleksijevu posljednjih godina njegova života († 1676), jer dosta opširno pripovijeda događaje ovoga doba.

Djelo sastoji iz četiri knjige: 1. se bavi podrijetlom Moskovâ i najstarijih događaja do početka vlade Aleksija Mihajlovića; 2. je određena za opis dvora i vlade; 3. opisuje staleže podanika i njihove običaje; 4. opisuje zemlju i nje prirodno bogatstvo. Pripovijedanje je vjerno, puno istinitijeh ocjena i pokazuje pisca kao izobrazena čovjeka, koji je prosvijetljen oštrom kritikom i dobar motrilac. Ima dakako netačnijeh i suprotnijeh stvari, ali je djelo uopće pohvalno i bez onijeh poroka, kojijeh ima mnogo u sličnijem knjigama, jer je nadahnuo velikijem duhom snošljivosti i pravičnosti. Pisac kaže, da je Moskoviје

velika zemlja, koju nastavaju „azijatski puci“, kojijeh vlada i običaji pominju one drugijeh azijskijeh naroda i to uslijed tatarskog unifikatornog gospodstva, kojemu su Moskovi bilo dugo vremena podložni. Autokracija njihova cara pominje onu sultanovu i persijskog šaha i prevazilazi onu Grka i Asiraca staroga doba. Seljaci su ponizni, siromašni i velike nezalice; svećenstvo je pokvareno; činovnici su podmitljivi. Školâ ima malo; rukopisi su, kako kod starijeh Žudela, dugi ustrišci kvijera, koji se čuvaju kao zamoci. Ma i da je narod protivan katoličkoj vjeri, mnoge njihove crkvene službe pominju rimske.

Reitenfels čini mnoga opažanja o običajima i državnijem zakonima i njegovo je djelo zanimivo s više strana. Pošto su egzemplari latinski rijetki, prijevod bješe za historičku rusku znanost više no potrebit. N. A.

Prof. Dr. Jul. Subak: *Judenspanisches aus Salonichi mit einem Anhang: Judenspanisches aus Ragusa. (Žudioskošpanjolski iz Soluna sa dodatkom: Žudioskošpanjolski iz Dubrovnika).* U ovogodišnjem programu trgovačkog odjeljenja trgovačke i nautičke akademije u Trstu ima vrlo učena radnja poznatog romaniste *Dr. J. Subaka* pod gornijem naslovom. Subak ovdje kupi, reda i tumači forme žudioskošpanjolskog dijalekta u Solunu, koje je sam uredio. On se u tome oslonio na *Josipa Assael-a*, školovanog mladića, koji se dopisuje sa svojom porodicom u Solunu u ovom dijalektu latinicom. Radnja je razdijeljenja metodom romanističkog lista: *Zeitschrift für romanische Philologie*. U prvom se dijelu pisac bavi glasovima *a* u kraćem drugom verbalnijem formama. Za nas je osobito zanimiv dodatak o žudiosko-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

španjolskom dijalektu u Dubrovniku. Izraelićani, koji su podrijetlom iz Španje, kao oni u Solunu, govorili su između sebe sve do našega doba ovaj dijalekat španjolski. Subak kaže, da je ovaj dijalekat u Dubrovniku već izumro i da se gosp. Felič Jakob Valenzin, dubrovački izraelićanin, spominje, da je njegova baba još prije četrdeset godina govorila ovijem dijalektom. On je D.ru Subaku kazao na izust u dubrovačkom žudiosko španjolskom dijalektu Pjesmu pjesama Salamunovu, koju Subak donosi pod naslovom: „Kantár de los Kantáres ke a Selomò“. Subak iz toga izvodi svoja pravila o glasovima ovog dijalekta. Ova njegova učena i marljiva studija pobudiće za stalno pažnju romanista, jer je ona jedinstven i dragocjen prilog romanskoj lingvistici.

Spomenik Vilhara. U Postojni (Adelsberg) Sloveni su podigli spomenik svome pjesniku Vilharu. Otkriću bješe nazočan i njegov sin komponist hrvatski Frano Vilhar.

NAUKA.

Lingvistika. *Učenje slovenskijeh jezika sa strane Nijemaca u Austriji.* Nijemci su se u Austriji sjetili da Sloveni, koji govore i pišu po dva jezika (Dalmatinci do tri) malo ih po malo istiskuju iz višijeh mjesta javne službe i da se uvlače i u trgovinu. To je posljedica fakta, da je malo ne po svijem zemljama u Austriji pučanstvo razdijeljeno u dva ili više jezika. Iz toga proizlazi neminovna potreba u Austriji, da svaki prosvijetljeni čovjek u Austriji govori dva „austrijska“ jezika. Sloveni istiskuju Nijemce, uprav jer

govore okrom svog jezika i njemački, te su sposobniji za rad, koji iziskuje više jezika a Nijemci nesmotreno ne uče nijedan drugi „zemaljski“ jezik, mi recimo: slovenski, nego bez prave praktične koristi uče franceski i ingleski. Stoga je ustao zastupnik Steinwender, Nijemac, da preporuči Nijemcima učenje slovenskijeh jezika. Ustanovilo se okrom toga: *Austrijsko društvo školsko i za zemaljske jezike*, koje će započeti svoj rad nastajnog oktobra svrhom, da i Nijemci u Austriji postanu „dvojezični“ i da se njemačke srednje škole u Austriji tako urede, da svaki Njemčić mješte da uči franceski i ingleski, uči jedan od ta dva jezika, a osim toga srpski ili hrvatski, češki, poljski, slovenački ili maloruski. Oni, koji to zagovaraju, kažu da je ovo prijevika potreba za Nijemce u Austriji i da ih „dvojezičnost“ ne će odnaroditi. Ovu misao već zagovara otvoreno koji bečki politički list. To neka služi Srbima i Hrvatima kao poticalo, da upotrebljavanjem svog jezika učine ga neophodno potrebita i izvan našijeh krajeva u vezama, koje imadu u tuđim zemljama, za zaradu našijeh mladića, koji idu u tudinu.

— *Manovre.* *Manovra* je talijanski oblik franceske riječi *manoeuvre*, i označuje onoga, koji radi svojim rukama. I ova je riječ ušla u nomenklaturu vojničke struke iz franceskog jezika, kao što su n. p. bataillon, regiment, charge, officier, lieutenant, general i ost.; pa kako riječi imaju svoju historiju, značenje ove riječi *manoeuvre* prešlo je od lica na stvar, na radna oruđa, na užeta po brodovima; zatim i na samo djelo, i to naj prije duševno, biva na nečije ponašanje za postizanje svrhe. Napokon se ta riječ primijenila i na materijalno djelo, kao na radni-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

čko, pomorsko, a i vojničko, te u ovom potonjem smislu dobilo značenje *vježbe*.

L. Z.

Prirodne znanosti. *Atomistička teorija materije.* Oko polovine avgusta ove godine naj glasovitiji fizičar, još živ, obratio se na „Taims“ pismom, kojim se obara na onu *novu školu fizičara i hemičara* koji zamjenjuju hipotezama *atomističku teoriju materije*, koju je nazad 25 vijekova uveo Demokrat u fiziku a bila poprmljena nopće devetnaestog vijeka naj više djelovanjem Daltonovijem. Ta teorija tvrdi nepromjenljivost najmanjijeh čestica, koju nova škola zabacuje, a drži da se *elementi pomalo pretvaraju u druge elemente*, kako što je gospodin William Ramsay dokazao opitom slučaja pretvaranja *radijskijeh čestica u helijske*.

Kelvin tvrdi, da se *ne smije iz ovog osamljenog opita izvoditi* tako smjele zaključke i cijeni da *to dokazuje samo, da je radium već prije sadržavao helium*, koji se za opita pojavio.

— *Nov način fotografisanja boja.* M. Lippman, kojemu smo dužni sve napretke realizovane do danas u teškom pitanju upravnog fotografisanja boja, predlaže novo riješenje. Predmet stavlja se pred staklenu ploču, koja ima uzdužne žljebove po pet u širini od milimetra. Ovi žljebovi djeluju kao vrlo male prizme, koje rastvaraju snopiće svjetlosti, te izlaze iz slike, kad prolaze kroz kameru opskuru.

Jednom kad se postigne proba, razvije i osuši, postavi se je opet na svoje mjesto iza ploče opskrbljene sa žljebovima. Ako je tada rasvijetliš bijelijem svjetlom, vidiš kroz ovu ploču, da se pojavljuju boje fotografisanog predmeta. Mreža one ploče rastvorila

je svjetlo u svoje elementarne zrake i radijacije obojene razdijelile su se po osjetnoj ploči.

— *Paleontološka iskopina* znamenita otkrila se u ciglani u okolici Peterborougha u Ingleskoj. Kad se kopala gnjila u dubini od 20 m, našli su se fosilni ostaci jednog od naj znamenitijeh saurija dosada poznatijeh. Oko snica odgovara vodozemcu (reptiliji), koji je imao biti dug naj manje pet metara. Tijelo je slično kokodrilu, ali repom dugijem metar ili još više. Životinja, o kojoj se govori, vjerovatno nije imala nogā; njih nadomještaju uda poput *pinipeda*, a koja sastoje iz velika broja malijeh kostica. Glave na žalost nema, što zaprečuje da se tačno identifikuje ovaj vodozemac; stalno je ipak da ovo nije prehistorični kokodril, a dvoumi se, bi li ga se moglo uvrstiti u ihtiosaurije, od kojijeh se ipak razlikuje.

Astronomija. *Repatica Finlayeva.* Mislili su da se izgubila, ali astronomi su ljudi, koji ustrpljivo čekaju. Nakon šest godina ustrpljenja našli su je opet. Otkrio je Finlay mjeseca maja 1886. i vidio je opet 1893. godine; ali se ona godine 1900. bila sakrila svačijem pogledu. M. L. Schulhof ne zadovolji se ovijem njenijem hirom. On je naprosto držao da je zakasnila i naznačio je nebeski kraj, gdje bi je imali tražiti i naći. Njegov račun bio je tačan. Zvezdarnica u Königstuhlu ispitivala je ustrpljivo i u noći od 16. do 17. jula bila je otkrivena po prilici na mjestu, koje je naznačio njemački astronom. Svjetlost ove komete biće, po svoj prilici, veća ove godine nego za njenijeh prijašnjijeh pojava. Konstatovao se da je ona zakasnila zbog perturbacije, koju je prouzročio njen pro-

laz kroz blizinu Jupitra, velike ophodnice, te ne propušta da omete zvižde, koje navršuju u sedam godina kretanje oko sunca. Zanimivo je, da se prvo otkriće izvršilo na temelju astronomnijeh tablica iz računskih ispitivanja sa strane Schulhofa, i samo njegovi računi učinili su da se pode tragom za ovom skitnicom; što dokazuje da treba nadgledati kosmatice, i kad idu i kad dolaze.

Geografija. Otok Formoza. Ovaj otok, koji mirom u Simonoseki-u od g. 1895 pripade Japanu, odijeljen od kineskog kopna Fukienskijem konalom, kineski je nazvan Taivan i podnio je skoro jaku trešnju. Njegov vulkanski karakter pojavljuje se kraterima, solfatarama i sumpornim toplicama. Tri gorska lanca protežu se kroz otok od sjevera put juga; naj viši je vrh *Mount Morison*, na koji su se ispeli Japanci, a visok je 3904 m. Formoza je velika 35 hiljada km. □ ili malo ne koliko tri puta Dalmacija, ili nešto manja od Bosne bez Hercegovine. Stanovnika ima oko tri miliona, biva šest puta koliko stanovnika u Dalmaciji. Stanovnici su po narodnosti Kitajci i Malajci. Formozu presijeca sjeverna obratnica, te ima tropsku klimu, vlažnu i nezdravu. Glavni proizvodi iz bilinstva su: kanfora, indig, sladorna trstika, oriz i čaj, iz rudstva svakojake rude plemenitijeh i drugijeh rudača, ugljen, sumpor i kamenoulje. Ovaj je otok vrlo znamenit i zbog napomenutih proizvoda i zbog svog smještaja između južnoga i istočno-kineskoga mora. Trgovачka su pristaništa na sjeveru: Kelung, Tansin, a na jugu: Tainan i Takao; tri posljednja otvorena su inostrancima.

— *Znanstvena arktična postaja.* Ove godine biće ona ustanovljena na južnoj

obali otoka *Disko* na danskoj Grenlandiji. Biće uređena radionica opskrbljena potrebitijem spravama za biološka ispitivanja. Prvi posjetioci moći će biti primani već početkom 1907. godine. Njihovo ukonačivanje biće svestrano olakoćeno.

Arheologija. *Vijesti o iskopinama arheol. izvan Italije.* U Trstu su se našle dvije are povećene Jovu Optimu Maximu Dolihenu. Ali uopće istočne obale Jadranskog mora bile su malo ispitane, ako se izuzme Solin i Spljet. Stoga Istra, Dalmacija i arbanasko primorje moći će dati prilike, da se izvade znamenite iskopine rimske i druge starije. I uprav skoro se ispitao vrlo dobrijem uspjehom *Nesaction* Istarski, prerimski grad kralja Epula, kod kojega su nađeni ostaci prvobitne kršćanske crkve

I u Frñceskoj posljednje iskopine dale su divnijeh rezultata. To vrijedi naj prije za visočje, gdje je bila *Alesia*; iskopalo se posude, novci, mali kipovi tučani i drugi predmeti galorimskog doba; nekoliko metara pod zemaljskom površinom iskopale su se razvaline starinskog galorimskog grada: tu se dakle otvorilo bogato polje za ispitivanja; gornje ili galorimske naslage omogućile su riješenje dosad ospornijeh pitanja a nadasve doba, kad je grad opustio (IV. v. po I.) i otkrio se način potkivanja konja u Galiji.

Tako i iskopine, da se rasvijetle tragovi zidina gradskih stare *Lutetie*; ovdje se iskopalo mnogo arhitektonskih fragmenata i dekorativnijeh relijefa, između ostalih jedan, koji predstavlja morskog lava, drugi dva čovjeka, koji podupiru sandučić a treći čovjeka, koji sjedeći nalijeva sud.

U toliko franceska vlada nadasve u sjevernoj Africi promiče arheološka ispitivanja. Otac Delàttre nastavlja iskopine oko stare Kartage; on je sad iznio na svijetlo znamenitu nekropolu punsku sa poredanijem grobovima i rimsku kuću sa stijenama nakićenu freskima i mozajcima. Same franceske posade u Tuniziji žurno ispituju starine onoga kraja; iskopine n. p. grada *Bulla regia* pripisuju se 3. bataljonu afričkomu; kod velikog portika na tri strane, kojega se otkrilo podnožje, našla se kolosalna glava Vespasijana i drugi kipovi Cerere, Jova, Minerve, vojnika i t. d. U Egiptu Gayet zatvorio je sadanj periodu svojijeh iskopina otkrićem groba i tijela *Dionisiace*, priložnice Antinoine, koja je imala na ruci dragocjen zlatan prsten.

Ali u Egiptu pored Italijanca (Schiaparelli) i Francuza (Gayet) drži prvo mjesto Inglesko poslanstvo arheološkog instiuita u Liverpoolu: poslanstvo je boravilo nadasve u gornjem i srednjem Egiptu iznoseći na svijetlo kod Esne znamenite i dragocene egipatske starine iz doba Hiksâ; kod tvrde Kostameka otkrivena je cijela nekropola sa 200 grobova bogatijeh gnjilenijem posudem i drugim predmetima, koji pripadaju XII. dinastiji; ova otkrića bacaju novu svjetlost na sva pitanja odnosno na historiju arhaičke prosvjete srednjeg Egipta.

U toliko se nastavljaju otkrića sa strane *Egypt Exploration Fund-a*. Između mnogijeh papira nadene su: cijele *Peane* Pindarove, fragmenti *Hypsipyle* Euripidove, drugi fragmenti Lisievi i povjest vezâ između Arga i Sparte i 45 redaka jednog petog E-vandelja, gdje se pripovijeda o posjeti Isusovoj u Hram i njegov odgovor Farizejcu, koji ga kori, da je uljegaio među svete zidove, prije no što se očistio.

Uprav iznimne znamenitosti su p ak iskopine, što je E. J. Banks iz univerziteti u Chicagu započeo u Južnoj Babiloniji, i uprav u Bismyji, kod jednog od konala za natapanje u Kaldeji.

On je ustanovio za stalno, da je ovdje bio grad, koji su zvali Adapa, koji je vrlo lijepo cvjetao za dinastije Ur 2750 godina prije I.; hram iskopan bješe posvećen *Non Kharsagu*, „*Gospi Gorâ*“, božanstvo, od kojeg bi bila postala prva kaldejska dinastija. Predmeti nađeni u Adapi su bez broja; opeke sa klinovijem pismom, zlatne ploče urezane, posude od mramora oniksa, porfida i alabastra, koje dokazuju, da su Babilonci bili vanredno vješti umjetnostima, za što se dosada nije znalo, i da su oni dobavljali gradivo i iz naj odaljenijeh krajeva; došla je na vidjelo i statua kralja Badu 4500 godina prije Isusa.

Arheologija i brodarstvo. *Stara galija na morskom dnu.* Antonije Serra, talijanski njorac iz Livorna, dobi nalog od grčke vlade da sa svojom družinom kuša podignuti jednu staru galiju kod Kitere. Serra sa drugovima i sa potrebitim gradivom dođe na parobrodu „*Utile*“ a grčka mu vlada stavi na raspolaganje i ratni brod. Njemu pođe za rukom, da nakon duga i teška truda nađe u dubini od 50 metara tu galiju, koja je po svoj prilici starinski brod. Ona je pokrivena pijeskom u debljini od $1\frac{1}{2}$ m i nije se mogla još otkriti sadržina broda, kojega je okosnica duga 45 m a široka 10. Da se podigne, Serra je namio sagraditi osobitu spravu, koja će odalečiti pijesak. Dosad su donijeli iz broda na površinu 11 anfora, od kojih su neke još cijele a druge u kržinama. One imadu klasičnu formu a urešene su arabeskima. Po mnijenju

grčkijeh arheologa one su iz V. vijeka prije Isusa a nose na sebi tragove tuča, to jest prlje tučane, po čemu bi se slutilo, da su bile u doticaju sa bronzanim kipovima, koji imaju biti bili u brodu a oteti su u doba osvojenja Grčke, što dokazuju bronzane statue otkrivene na morskom dnu. Taka jedna statua, izvrsne rade, izložena je sada u gradskom narodnom muzeju. To su našli grčki njorci, te stoga je grčka vlada pozvala Serru, koji je ispitao i dno kod Navarina, gdje je 1827. godine bila bitka i gdje su Rusi poslali u dno 72 broda turske flote. Serra je našao dosada 16 tih brodova u dubini od 38 m.

KULTURNE VIJESTI.

Statistika. Vanjska trgovina Njemačke i Austro-Ugarske. Ne računajući plemenite rude, ukupna vanjska trgovina u ovim državama bila je posljednjih godina ovako:

I. Njemačka.

	1905. g.	1893. g.
Uvoza: mil. marki	6730	3962
Izvoza: „ „	5585	3092

II. Austrija.

	1905. g.	1896. g.
Uvoza: mil. kruna	2157·8	1457·6
Izvoza: „ „	2168	1571·4

— *Iseljivanje iz Njemačke i Austro-Ugarske u Sjedinjenje države sjevero-američke.*

I. Njemačka.

Godine 1900 ukupno	18.500 iseljenika
„ 1905	82.360

II. Austro-Ugarska.

Godine 1900 ukupno	114.847 iseljenika
„ 1905	275.693
Godine 1861 nije se iselilo iz Austro-Ugarske nego	13 stanovnika a godine

1866. samo 87 stanovnika a 1870. god. nešto više od 4000.

— *Unutrašnji promet između Austrije i Ugarske.*

G. 1905 uvoza iz Ugarske	bilo je za 969·4 mil. k.
G. 1905 izvoza u Ugarsku	bilo je za 990·7 mil. k.

U sistematskom grupisanju proizvoda:

Uvoz iz Ugarske:	
sirovih proizvoda	562·2 mil. K.
polu obradenih	69·0
posve obradenih	338·2

Izvoz u Ugarsku:	
sirovih proizvoda	102·9 mil. K.
polu fabrikata	114·4
cjelovitih fabrikata	773·4

ili uvoz iz Ugarske:

proizvoda iz gospodarstva, šumarstva i ribolova	578·1 mil. K.
proizvoda iz rudarstva	20·9
„ industrijalnih	370·4

— izvoz u Ugarsku:	
proizvoda iz poljodjelstva, šumarstva i ribolova	76·4 mil. K.
proizvoda iz rudarstva	39·4
proizvoda industrijalnih	874·9

— *Trgovačke veze austro-srbijanske.*

I. Austro-Ugarska.

Ukup. izv. Izv. u Srbiju u %			
u milionima kruna;			
1900 g.	1942	24	1·23
1904 „	2088	32	1·53

II. Srbija.

Ukup. izv. Izv. u Austriju u %			
u milionima dinara			
1899 g.	66·7	54·7	82·26
1903 „	59·9	51·2	85·55

Ukupni izvoz Srbije 1903 g. po glavnim strukama.

Uk. izv. u A. U. u %			
Živo i životinjski proizvodi	36·103	35·042	97 ⁰ / ₀
proizvodi voćarstva i poljodjel.	16·5	12·184	75 ⁰ / ₀
jestiva i pića	2·249	1·680	74 ⁰ / ₀
Kožusi i kože	1·619	1·015	17 ⁰ / ₀

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— *Prirast pučanstva u Hrvatskoj.* Godine 1900. bilo je u Hrvatskoj i Slavoniji 2,416.304 stanovnika. Maja ove godine bilo ih je 2,537.349, to je 121.045 više. Grad Zagreb imao je koncem maja o. g. 69.045 stanovnika. Naj veći je prirast bio u zagrebačkoj županiji sa gradom Zagrebom gdje prema 1900. g. ima 30.000 st. više.

Cementol. To je nova mast, koja se stavlja na četicu, kako obična uljena boja a, što se iz samog imena razabire, ima osobinu i uljene boje i cementa, t. j. da ona dava tvrdoću običnoj boji. Cementol sastoji se iz olovnog bjelila, i zinačkog bjelila, rafinovanog petrolja, lanenog ulja i solucije debelog ulja, da dađe svjetlost i običnog sekanta. Cementol je franceski proizvod, o kojemu nema sumnje, da se ne će brzo rasprostraniti.

— *Nove optičke leće.* Leće, koje služe astronomina, stoje mnogo i mnogo novaca. Naj veća ima 1.5 m promjera. Trebalo je oko nje duga, višegodišnjeg i pomnjava rada; a platili su za nju pò miliona franaka. Novi postupak dopušta da se leća, koja će jednako služiti kao i one prijašnje, izradi u samo malo nedjelja dana, a staće od 2500 do 4000 franaka. Leća od 25 cm promjera iz naj bolje njemačke fabrike vrijedi sada malo manje od 9 hiljada franaka; novijem postupkom plaćaće se samo 200 franaka za tako veliku leću. Leće manjeg promjera, za foto-grafske i slične sprave učinjene novijem postupkom, imaju relativno naj manju cijenu. Novi postupak sastoji u tom, da se među dva stakla slična staklima ura, ulije tekućina, koja ima istu refrakcionu osobinu kao i staklo, tako da se ovom novom lećom postiže isti uspjeh kao i sa starijem a izbjegava se skupoća. Ove su leće akro-

matične. Zatvor dvaju cakala je hermetičan i ne pušta ulazak vazduha. Ove se likvidne leće, kako ih zovu, izrađuju u Austriji i brevetane su u svijem državama. Izumilac je hemičar iz Ugarske.

Sprava za glasanje. Na milanskoj izložbi izložena je ova sprava. Tu je dala napraviti Lombardska pacifistička zadruga Sprava se zove *psefograf* (ψήφος, γράφω = kamenčić, pišem), to znači sprava, koja piše ili bilježi kamenčiče ili glasove metnute. Izumilac je Evgen Roggiano; sprava izgleda kao obična, prosta peć za grijanje sobe. Osprijeda (za preglednika) ima četiri pokrivene praznine, poviše naj gornje upisano je: *Povoljni* (glasovi), poviše donje: *Protivni*, poviše treće: *Ustegoše se* a poviše četvrte: *Glaso-vaše*, ispod koje se vidi ukupni broj glasova napisan na ne pokrivenoj praznini. U dnu pri zemlji je nosak, kroz koji ispada kolač, kad se baci za glaso- vanje. Ozada (t. j. osprijeda za onoga, koji glasuje) imaju tri četvorne rupe, jedna pored druge; u jednu od kojih može se baciti kolač za glasanje. Poviše jedne rupe je upisano: *Da*. Poviše rupa kraj nje upisano je: *Ust.* (ustegno se). Poviše treće: *Ne*. Kad se baci metalni kolač u jednu od rupa, sprava radi pomoću poluga. Kolač oslobodi zapinjaču, kojom se sastave postepeni brojevi na čelu sprave. Jedna od ovijeh zapinjača djeluje svaki put, kad se baci kolač, i bilježi broj glasača a drugi djeluje po tomu, kako je kolač bio uveden u jednu ili drugu rupu i bilježi broj glasača za jednoga ili drugoga kandidata. Ovi kvadranti o broju glasova za jednoga ili za drugoga naravno su pokriveni, dok traje glasanje, a i rupe, kroz koje se baca, pokrivene su zagradicom, da ne bi in-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

diskretno oko vidjelo, gdje se bacilo. Tako je izborni rad mnogo simplifikovan. Jedan je sam kolač a ima oblik i težinu, koji ne mogu biti falsifikovani. Netom se baci, on automatički i neminovno bilježi broj birača i glas povoljan ili protivan, ili bijelu glasovnicu. Ova sprava budi povjerenje koje ne mogu sved probuditi ljudi. Stvar se obavlja prosto. Predsjednik dava biraču kolač; on ga baca u spravu i ide, kolač izlazi a predsjednik ga daje nastajnom biraču. Sprava može zabilježiti do 10 hiljada. Sprava će služiti za stalno ne samo za političke izbore, nego i za druga glasanja sada u modi. Na jednoj strani kolača je ova Tacitova mudra izreka: *De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes.*

Međunarodna izložba. Mjeseca rujna otvara se internacionalna izložba u Bruselu „o umjetnosti u kući“ svrhom da se prikažu industrijalni trgovački i umjetnički proizvodi svih zemalja u koliko se tiču kuće; biće i sekcija za alimentaciju i higijenu. Izložba će trajati septembra i oktobra. Pozvani su i naši izlagaoci da pošalju stvari zgodne za izložbu. Obavijesti daje tajništvo izložbe u Bruselu (Belgija) 68 Rue de Foulons.

Higijena. Prašina. Prašina s puta sa željeznica, crkava, stanova, zanemarenih škola, ulazi u našu pluću i postaje joj opasna a da se mi ni ne sjetimo. Možemo tvrditi da malo se ko spasi od prašine a naj manje nježna školska dječica. Iz opažanja učinjenih prije paranja mrtvaca našlo se 90 po sto pluća zaraženih tuberkulozom a da ova nije prouzročila smrt. U Njujorku na primjer naj manje polovina pučanstva napadnuta je zarazom označenijem od plućne sićije; a

po školama, gdje vlada ne mari za školsku higijenu, isto je tako. A za stalno klice ovog strašnog biča nijesu prodrle u pluću ponajviše nikako drukčije nego prašinom. Ove klice prolaznik udiše kroz vazduh ondje, gdje se što razvaljuje, ili gdje se sagovi s prozorâ ili na vratima ili gdje se nogama podižu u sasvijem zanemarenijem školama. Ovi uzročnici bolesti izazivlju kašalj, bronkitu, pneumoniju i sićiju. Mnogo ljudi, koji putuju svaki dan omnibusom ili željezničkim vozom, umrlo je prerano, jer su stajali odviše dugo vremena u zraku prepunu ugljičkom kiselinom ili bolesnih klica.

Ovdje se nameće savez za vazduh. U Ingleskoj se već stvara taki savez s osobitom svrhom da se riješi pitanje zakonom, koji bi pod zapelu strogijeh kazni prinudio onoga, koga se pristoji, da bdije nad vlasništvom putâ i unutarnosti stanova na temelju zasade da je higijena zdravlje čovječanstva. U nas u Dubrovniku trebalo bi da se maknu roditelji učenikâ pučkijeh škola i gimnazijalaca.

Vegeterijanska bolnica. Ona se nalazi u Bromley-u, malo daleko od Londona a pod upravom je doktora Oldfielda; pomoćnici su mu tri druga liječnika. Oni liječe svaku bolest i čine hirurgičke operacije naj znamenitije. Ono što razlikuje ovu bolnicu od svih drugih, to je oštar način vegetarijanskog hranjenja i liječenje zrakom. Menij se mijenja, ali se sastoji svaki dan iz voća, jabuka, krušaka, jagoda, datulja, šljiva i ost, brašna, leće, salate, krumpira, masla, mlijeka, sira, jaja i meda. Zavod je velika zgrada, koja zauzimalje više prostranijeh dvorana i law-tennis, okružen lijepijem sadom, gdje bolesnici mogu

roboraviti cio dan a i noć, ako vrijeme dopusti. Ako treba ostati u kući, ima prostrana veranda, gdje bilje čini hladovinu.

Jedna je od osobina liječenja na otvorenom vazduhu, da po prirodi bolesti pensionarci ostaju ponajviše pod kruškom, jabukom ili drugim stablom, koji se pristoji njihovu temperamentu. Bolnica opstoji od dvije ili tri godine, a nije se konstatovala nego jedna smrt 1904. godine a druga 1905. U prvom slučaju onaj, koji je umro, bio je dijete, koje je već bilo na umoru ulazeći. U drugomu bio je starac u dubokoj starosti.

Papir od vriska. Ovaj papir počeo se takmiti s papirom od drva. U Njemačkoj u Wolfenbüttelu i Ulsenu služe se za ovaj papir osobito vrisikom u Laneburškom kraju. Ovaj novi papir brzo će se općenito upotrebljavati, između ostalog, i za odjeću, za higi-

jenske košulje i za zimske prsluke koje imaju nadomjestiti flanele, jer je ovaj papir, kako je poznato, loš vodič toplote. Na ovaj način legendarno odjelo Kadet-Rusela ne će kasniti a da ne ude ponovno u ekonomsku *gardrobu*.

НОВЕ КЊИГЕ. — NOVE KNJIGE.

Уму и срцу поуке за народно просвећивање нап. П. Аршинов I. Нови Сад. Матица српска 1906. Из књига за народ. Св. 119.

Петар Кочић. Јазавац пред судом. Д. изд. Београд. 1906. Књиж. *Свети. Б. Цвијановић.* Ц. 0:50 п. Летопис Матице Српске. Књ. 238. Св. IV. за год. 1906.

Остале књиге навијестићемо у наредном броју.

† STEVAN SREMAC.

Pri završetku lista doznajemo, da je nakon kratke i ljute bolesti **Sremac** umro u Soko-Banji u 51. godini života. Smrt ga je ugrabila srpskoj knjizi uopće a napose „Srđ u“, u kojemu je on više svojijeh novela objavio. *Veličanstvena šetnja Madame Pompadure*, njegova novela, izašla je u „Srđ u“ tek desetak dana prije njegove smrti. Ova je novela puna pravoga i finoga humora, kao mnoge druge njegove.

Sremac je bio rodom iz Sente kraj Tise u Bačkoj. U Srbiji bješe gimnazijskijem profesorom. Učestvovao je kao dobrovoljac u prvom i drugom ratu za oslobođenje.

Sremac je bio vrlo vrijedan i marljiv književnik i radio je mnogo.

Njegova je smrt ogroman gubitak za našu knjigu, jer je bio jedan od naj boljijeh književnika.

Vječna Slava Stevanu Sremcu!

СПОМЕНИЦИ ДУБРОВАЧКИ

објелодано А. ВУЧЕТИЋ.

Остаје нам да видимо, да ли је свијем жељама Дубровчана садржанијем у њиховој комисији било задовољено уговором. У комисији је садржано оно, што су Дубровчани били справни да даду краљу као и оно што су од њега жељели, а што су коначно постигли наћи ћемо, кад успоредимо овај уговор с комисијом.

По комисији они су 1. хоћели да остане нетакнута њихова слобода.

2. Под увјет слободе да ће признати за свог „господара“ само Људевита, или ако не само њега, а то његове ближе наследице.

Краљ је насупрот ставио као увјет, да Дубровчани имаду признати за свог господара и њега и све своје наследице. То се види из ових ријечи уговора: 1) *Tota communitas ipsos (procuratores) ad nostrae celsitudinis conspectum transmiserant ad reconoscendum nos et filium seu filios, quos deus nobis donaverit, aut inclitum dominum Johanem ducem, condam domini Stepiani ducis, fratris nostri filium, heredes nostros et in regno successores, quoslibet in eorum dominos naturales et ad subjiendo eandem nostro dominio.... supplicantes, ut recognitionem predictam et dominium.... sub gratia et favoribus infrascriptis acceptare dignaremur. Nos igitur.... dominium civitatis eiusdem oblatum.... acceptamus.*

3. Дубровчани били су справни да даду пјети у цркви три пута на годину хвале краљу. То је остало непромијењено у ријечима уговора: 2) *Item quod nobis.... in ecclesia cathedrali Ragusii decantabuntur laudes ter in anno solempniter.*

4. Да се Дубровчани обавезују носити његов барјак. То је примљено ријечима уговора: 3) *Item.... continue utentur vexillis*

nostris seu insignis tam in terra, quam in navigiis suis in mari.

5. Да се даде краљу на годину што је мање могуће од 1000 перпера. Уговором је установљено, да му се даде управ 1000 перпера или 500 дубр. дуката овим ријечима: 4) *Item annis singulis . . . . solvent nobis quingentos ducatos boni et justi ponderis.*

6. Кад би краљ опскрбио момцима из Далмације бродовље од 10 галија или више, да му се даде само 1 галија, а да Дубровчани нијесу дужни борити се за њ на копну, а у уговору се каже: 5) *Si autem faceremus exercitum de hominibus civitatum Dalmaciae absque stipendio, dicta civitas Ragusina dabit nobis . . . . a decem galeis et supra unam galeam, et quam ex ipsis duabus eligerimus, in nostra constabit voluntate.* Кад би краљ тако оборужао 30 галија или више, да Дубровчани нијесу дужни дати него 1 галију на своје трошке. То је примљено ријечима уговора: 6) *Preterea si contingat nos facere universalem exercitum in mari, nostris propriis expensis, civitas predicta dabit nobis a triginta galeis et supra unam galeam suis expensis moraturam tamdiu in servitio nostro, quamdiu durabit exercitus galearum predictarum.*

7. Ако би краљ хотио имати лађу за улака или за посланство, да је оружа на своје трошкове а да не изађе из залива. О овом нема ништа у уговору.

8. Краљу и његовијем пратиоцима до сто, ако дође у Дубровник, даће се стан и 400 obroка. У уговору је само забиљежено ово: 7) *Item si contingat nos vel . . . . successorem in eorum medium et civitatem predictam proficisci, et eam intrare, quod recipient nos . . . . et dabunt nobis ipsi duo prandia et duas cenas ex parte communis.*

Дубровчани су пако захтијевали од краља: а) да их обрани по мору и по копну. И у уговору се краљ обавезао управ на ово: *Promittimus ipsam civitatem et cives . . . . a dominis regis Rascie et bano Boznensi fidei nostro ac aliis quibuslibet defensare.*

б) Да се имаду Дубровчани владати као опћина, имати своје војнике и право преиначивати статуте, ред и обичаје, располагати опћинскијем дохоцима и царинама. У уговору је гледи овога уређено овако: *Item volumus, quod regimen civitatis iam dictae*

eiusque districtus in terrafirma, ubicumque et qualitercumque dicta civitas possidet ad presens, cum custodia, ipsius statuta, introitus et consuetudines ac districtus predicti sint in potestate civium ipsius.

в) Да краљ има потврдити имовину републике. Ово је у уговору попримљено овако: *Confirmamus insuper omnia, quecumque eadem civitas ad presens possidet tam in terra. quam in mari.*

г) Да ако би Дубровчанин и Угрин имали парбу, тражилац има се преказати на суд окривљеника, осим ако је погодба учињена изван Дубровника; тада се има судити ондје, гдје је погодба учињена; изузам Далмацију, Босну, Захумње и Зету, за које имаду вриједити особити уговори Дубровчана с онијем земљама. Ово је у уговору овако установљено: *Item concedimus et volumus, quod si aliquis de regno nostro Hungarie haberet aliquod placitum cum aliquo Ragusino, vel Ragusinus cum aliquo regni Hungarie, actor teneatur sequi forum rei, nisi persone reperiantur in loco delicti vel contractus, tunc alter alteri teneatur respondere coram iudice loci predicti et hoc non habeat locum in civitatibus Dalmacie, terra Holm, terre Chelme, Bosna et Zentha, cum quibus dicta civitas Ragusina habere dicitur certa pacta et consuetudines de voluntate dictorum civium et terrarum approbata.*

д) Да кад је краљ у рату с Млечићима или са Србијом, да је просто Дубровчанима да тргују с њима, а ово је по уговору овако одређено: *Postremo concessimus, quod si nos . . . . . haberemus discordiam cum rege Rascie aut comuni Venetiarum, eo non obstante Ragusini antedicti possint libere uti cum mercibus suis tam in Rascia, quam in Venetiis, dummodo eo non exerceantur vel fiant per eos que sunt obvia nostro statui vel honori.* Нема слична увјета за Пуљу, за коју је република била оставила слободу својим посланицима. Тако исто сви други бројни увјети, што је република била оставила посланицима на слободу, напоменути су у уговору овако: *. . . . . dedimus . . . . . eisdem . . . . . territorium . . . . . quod incipit . . . . . a loco qui dicitur Curillo et conjungitur . . . . . Stagno. Ea autem, que in insulis marinis possident, eatenus possideant, ... comitem autem illum assumpmere tenebuntur, quem ea*

fidelibus regni nostri duxerint eligendum, cujus confirmatio ad nostram pertinebit majestatem. Али што је знаменито, Дубровчани су били међу те слободне увјете ставили да изјаве краљу да су Дубровачка старина Драчевица (Херцег-нови), Конавле и Требиње.

Ова комисија издата 11. априла 1358 мало времена иза онога, кад је млетачка влада наредила млетачкому кнезу у Дубровнику да остави за вазда владање у нашем граду. Тада сами Дубровчани предузму владу и уреде је на особит начин. Комисија носи на себи трагове овијех промјеина и њу издавају три кнеза дубровачка а не један. Ове се прилике разабиру у II. књизи *Monumenta Ragusina* од стр. 209. даље. По записима у њима садржанијем велико вијеће у Дубровнику одлучи да опреми посланство необичнијем сјајем а разлог да су три кнеза дала ову комисију, овај је : Дне 28. фебруара 1358. велико вијеће одлучи, да се за вријеме од два мјесеца, то јест од 1. марта до посљедњег априла, изабери, на мјесто једног кнеза, три и да они са судијама и маловијећницима имаду исту власт, коју је до тада имао сам један кнез с њима и да сваки од трију кнезова има владати изасобице по једну недјељу дана и становати у *castellum*. Изабрата су тако ова тројица : Марин Бунић, Петар Рањина и Ђиво Павлов Гундулић, те се одлучи, да буде отпремљено посланство краљу угарском. Ну посљедња двојица су одређена касније за посланике ; стога на њихово мјесто изабрата су дне 7. априла друга двојица за кнезове, то јест : Ђиво Тудизић и Савин Бонда. И тако ова двојица заједно с Мариом Бунићем, као кнезови Дубровачки, који су у исправи напоменути, дадоше ову комисију посланицима у доба свог управљања државом, које трајаше до сврхе априла 1358. Дне 1. марта 1358 изабрати су за посланике код краља Људевита, уз надбискупа дубровачкога Илију Сараку, Петар Рањина, Ђиво Бунић, Ђиво Павлов Гундулић и Ђиво Цријевић, који су сви напоменути у исправи. Окром тога би одлучено да с посланицима пође поп и биљежник. Би такођер одлучено, да им се имаду одредити сви трошкови, да им се имаду набавити одијела, коњи и бродови. Два дана послје би одлучено, да буде купљено пет соколова, те се дарују краљу угарском ; исти дан мало вијеће изабере тројицу, да купе све, што треба овим посланицима. Велико вијеће 5 марта изабере за

нотара посланицима мештра Тодора, који бјеше нотар надбискупов царским овлаштењем и одреди да Тодор има до повратка писати све што спада на посланство, и да има бити признато све што он напише. Исти дан вијеће пако изабере уз посланике 15 вјештака (у исправи: *colli XV. de jontadi*) да саставе комисију. Свима би наложена под пријетњу казне службена тајна.

Послије би одређено, да буду пописани веслари, пјешаци и поморци и коњи, да се приправе галија и лађе. У ту сврху бише изабрата тројица, да нађу лађе, двојица за 60 веслара и 60 пјешака из Дубровника за галију и лађе, друга тројица за пописање веслара по отоцима; би пако одређено да се имаду укрцати на галију и лађе 100 веслара са Шипана, 30 с Лопуда а 30 с Каламоте. Друга двојица имали су пописати весларе из *Astaree*, а из овог краја да се има укрцати 150 људи. Одлазак посланика из града би, иза неколико одгађања, установљен за дне 14 априла. Вјеровно писмо за дубровачке посланике, које краљ Људевит у својој исправи зове само *procuratores et syndici comunitatis*, написа не горе наведени Тодор, него *Gioffredus condam Parinii de Pistorio auctoritate imperiali iudex ordinarius et notarius et juratus scriba* дубровачки по Људевитовој исправи.

По повељи краља Људевита Великога од 27. маја 1358 ови посланици дубровачки добоше у њега да му понуде врховно господарство „*dominium*“ града Дубровника уз неке увјете а он прими то господство овога краја, који, како краљ каже, припада његовој краљевини Далмацији, који му уступаху Млечићи. Увјети су били најпрво да Дубровчани присегну вјерност и поданство њему и његовим наслѣдницима а посланици дубровачки учине то одмах.